

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. et Bc. Hana Petrášová

Olomouc 2020

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Od umění k výchově:
literární a filmová výchova na ZŠ a SŠ**

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Michal Kříž, Ph.D.

Zpracovala:

Bc.et Bc. Hana Petrášová

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci Od umění k výchově: literární a filmová výchova na ZŠ a SŠ jsem napsala zcela samostatně, s použitím uvedené literatury.

V Olomouci dne

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Michalovi Křížovi Ph.D. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích, jenž vedly k vypracování diplomové práce. Také bych ráda poděkovala své rodině a všem přátelům, kteří mě v práci podpořili a bez kterých bych práci nemohla dokončit.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá tématy od umění až k výchově, především se věnuje literární a filmové výchově na základních a středních školách. V první části práce jsou objasněny historické kontexty s dnešním filmem a filmovou výchovou. Tato část se dotýká hned několika podstatných momentů. Další část se zabývá výchovou literární a filmovou, jejich ustanovením ve školském zákoně, historií či cíli filmové výchovy. V následujících kapitolách je pak prakticky aplikováno využití filmu ve výuce. Poslední část práce rozebírá stávající situaci zapojení filmové výchovy a filmu do výuky.

Klíčová slova

Literární výchova, filmová výchova, umění, výchova, vzdělání, film

Abstract

The dissertation covers topics ranging from art to training, foremost it tackles literary and movie education on elementary and high schools. First chapter lays out the historical context to the today's movies and movie education. This part touches on several important events. Next chapter looks at literary and movie education, their position in education law, history and goals of movie education. In the following chapters, the use of film in teaching is practically applied. The last part of the dissertation then discusses the current situation of the involvement of film education and film in teaching.

Key Words

Literary education, movie education, art, training, education, movie

Obsah

ÚVOD.....	7
1. Umění.....	9
1.1. Film jako umění.....	10
2. Výchova	12
2.1. Pedagogické pojetí výchovy	12
3. Literární výchova.....	14
3.1.1. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	14
3.1.3. Literární výchova pro základní školy	16
3.1.4. Literární výchova pro střední školy.....	17
4. Filmová výchova	19
4.1. Historie filmové výchovy.....	20
4.2. Cíle filmové výchovy	22
4.3. Filmová výchova na základních školách.....	23
4.4. Filmová výchova z pohledu Ministerstva kultury ČR	24
5. Souvztažnosti literární a filmové výchovy.....	27
6. Film ve výuce.....	29
6.1. Příklad využití vybrané filmové ukázky na základní škole.....	32
6.2. Příklad využití vybrané filmové ukázky na střední škole	36
7. Zapojení filmové výchovy do výuky	41
7.1. Dotazníkové šetření v číslech	43
7.2. Základní školy.....	45
7.2.1. Shrnutí	54
7.3. Střední školy	56
7.3.1. Shrnutí	65
8. Shrnutí.....	67
9. Závěr.....	69
10. Bibliografie.....	70
Seznam příloh.....	77
Seznam tabulek.....	77
Seznam grafů	77
Seznam obrázků.....	77
11. Přílohy	78

ÚVOD

Literární výchova na základních a středních školách je již od pradávna. Jen co se lidé naučili číst a psát a poté se naučili texty rozmnožovat a šířit dál po světě, se lidé učili o svých předcích pomocí svitků, spisů a později z knih. Ovšem ne všechna literatura byla naučná, tvořilo se i proto, aby si lidé odpočinuli, oddechli a mohli se přesunout do jiných států či světů a i díky tomu prožít jiný život. Literatura jako taková je důležitá a literární výchova ve školách je neodmyslitelná. Už jen počet hodin na školách, které se týkají českého jazyka či literatury, dává vědět, že patří mezi nejdůležitější předměty – myslím pro učitele, žáci mají určitě jiné nejdůležitější předměty. A to nemluvím o státních maturitách. Umět se vyjadřovat správně, spisovně a mluvit k tématu je v dnešní době zázrakem a přitom by to mělo být normální, asi tak jako dýchat.

Při promýšlení diplomové práce na vybrané téma jsem narazila na velké množství prací týkající se literatury, českého jazyka, literární výchovy a dalších podobných témat. Ovšem na straně druhé, o filmové výchově se mi podařilo objevit prací jen pár. Filmy jsou mojí vášní, koníčkem, odreagováním, ať české či světové, ať komedie nebo sci-fi. Myslím si, že nejsem jediná, koho by to zajímalo, kdo by ve třídě diskutoval o daném filmu či problematice a tím se mohl více zapojit v hodinách. A také, když vidím dnešní mládež, jak se neustále natáčí na mobilní telefony, tvoří nejrůznější mini videa a každý z těch dospívajících lidí umí s mobilním telefonem větší zázraky než jeho rodiče a učitelé, tak by právě zavedení předmětů s problematikou filmové výchovy bylo pro ně zábavným zpestřením běžné školní docházky. Jestli si mají přečíst knihu nebo se podívat na film, tak všichni tušíme, co vyhraje. Takže proč toho nevyužít?

Nechci zpochybňovat důležitost knih, protože sama si ráda přečtu novou knihu či jednu a tu samou po stopadesáté, ale přiznejme si to, v dnešní „uspěchané“ době si člověk rád sedne kdykoliv během volné chvíle k nějakému dobrému filmu. Žáci a studenti by si měli uvědomit, že kniha a filmy jdou ruku v ruce. Nejedna dobrý film je natočený podle knižní předlohy, např. od Michala Viewegha filmy *Báječná léta pod psa*¹, *Účastníci zájezdu*², *Výchova dívek v Čechách*³, *Román pro ženy*⁴ a mnoho dalších od tohoto autora, či od Bohumila Hrabala

¹ *Báječná léta pod psa* [film]. Režie Petr NIKOLAEV. Podle literární předlohy Michala Viewegha. Česko, 1997.

² *Účastníci zájezdu* [film]. Režie Jiří VEJDĚLEK. Podle literární předlohy Michala Viewegha. Česko, 2006

³ *Výchova dívek v Čechách* [film]. Režie Petr KOLIHA. Podle literární předlohy Michala Viewegha. Česko, 1997.

⁴ *Román pro ženy* [film]. Režie Filip RENČ. Podle literární předlohy Michala Viewegha. Česko, 2004.

*Ostře sledované vlaky*⁵, *Obsluhoval jsem anglického krále*⁶ či *Postřižiny*⁷. A opět můžeme sáhodlouze debatovat o tom, která verze je lepší a více či méně povedená. Není nad to znát obě verze, psanou i filmovou.

A proto jsem se rozhodla pro toto téma: od umění k výchově. Cílem této práce tedy je zhodnocení stávajícího postavení filmové výchovy v rámci výuky předmětu Český jazyk a literatura na základních a středních školách a návrh možných zapojení filmu a filmové výchovy do výuky. Můžeme přece učit a vychovávat i takovým způsobem, že to děti baví, a můžeme k tomu používat umění. Vždyť umění je naše dědictví, které se snažíme uchovávat pro další generace, aby věděli, že jsme také uměli tvořit umění. Tento cíl je rozdělen do několika částí, kdy v teoretickém zhodnocení je věnována pozornost zejména na filmové a mediální umění, výchovu jako takovou a konkrétně pak literární a filmovou a jejich zastoupení v současné společnosti. V praktické části práce je pak zpracován výzkum stávajícího stavu zapojení filmové výchovy v konkrétním předmětu na vybraných základních a středních školách a jeho vyhodnocení.

⁵ *Ostře sledované vlaky* [film]. Režie Jiří MENZEL. Podle literární předlohy Bohumila Hrabala. Československo, 1966.

⁶ *Obsluhoval jsem anglického krále* [film]. Režie Jiří MENZEL. Podle literární předlohy Bohumila Hrabala. Česko/Slovensko/Německo/Maďarsko, 2006.

⁷ *Postřižiny* [film]. Režie Jiří MENZEL. Podle literární předlohy Bohumila Hrabala. Československo, 1980.

1. Umění

Umění je pro každého něco jiného, někdo za něj považuje nejrůznější obrazy či sochy, pro někoho je umění melodie či hudební koncert a pro někoho naopak kniha či film. Každý si představíme pod pojem umění trochu něco jiného. Pojem umění jako takový je velmi těžké definovat a má velmi širokou škálu prvků a odvětví. Pro účely této práce je v umění směřována pozornost na oblast mediální/filmové/audiovizuální. Aby však byl pohled na daný pojem komplexní, bude v první řadě umění krátce definováno obecně.

Jak již bylo zmíněno, umění má řadu výkladů a interpretací. Je součástí lidské kultury, jak v širokém slova smyslu, jako užitečná dovednost, kterou neovládá každý a která je v mnoha případech třeba se naučit, tak v užším smyslu. Zde pak můžeme definovat umění jako důraz na tvořivost, originalitu a individualitu umělce. V umění jde především o subjektivní pohled jak autora, umělce, tak i ostatních „pozorovatelů“. Umění jsou od dob renesance brána zejména ve zmíněném užším smyslu „krásných umění“ (YIRKA, 2019). V tomto pojetí se ve starověku (OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ, 1888-1909) dělí umění na výtvarná a múzická. Výtvarná část představuje zejména trvalá vizuální umělecká díla, například malířství, sochařství či architektura. Múzická oblast, nebo též performativní, pak představují umění, kde umělec sám vystupuje před publikem a prezentuje se. Tudíž mezi ně můžeme zařadit zpět, tanec, hudbu či divadlo. Vzhledem ke stávajícímu a nezastavitelnému pokroku v oblasti písma, záznamovým technikám a elektronice je toto rozdělení více méně přežitek, nicméně je stále využíváno.

Pojem jako takový je velice široký a má řadu výkladů. Každý z odborníků jej definuje různorodě. Pokusy o definici vycházejí zejména z vlastností jednotlivých děl a činností samotných umělců, z historie i z hlediska jednotlivých činností.

V historii byl kladen důraz zejména na zobrazovací stránku umění, dále pak na vyjadřovací a sdělovací stránku. Umění má za cíl zejména působit účelově k potěšení člověka, vyvolání různých nálad a citů, k šíření postojů, myšlenek, k propagaci ideálů a názorů, v různých terapiích i z hlediska estetiky k výzdobě (PŘÍSPĚVATELÉ WIKIPEDIE, *Umění*, 2019).

Podle Ottova slovníku je umění úmyslné tvoření nebo konání, jehož výsledek nad jiné výtvořiny a výkony vyniká jistou hodnotou již při pouhém nazírání a vnímání, tj. hodnotou estetickou (OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ, 1888-1909).

Encyclopaedia Britannica (ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA, 1971) vymezuje umění jako „užívání dovedností a představivosti k vytváření estetických předmětů, prostředí nebo zážitků, které lze sdílet s druhými lidmi“.

Podle prof. Clause Tiedemanna z Hamburské univerzity je umění ta oblast kulturní činnosti, kde se lidé snaží podle svého nadání, znalostí a dovedností vyjadřovat své myšlenky a city buď vytvářením děl, nebo jednáním (TIEDEMANN, 2013).

1.1. Film jako umění

Jak už bylo zmíněno, vzhledem k tematickému zaměření práce se zde soustředíme na umění filmové/mediální. Film byl jedním z prvních (předcházela mu pouze fotografie) technologií měnící charakter umění. Lze říci, že vznikl, jako takový technický zázrak. Významným zlomem pro měnící se umění byl konec devatenáctého století, kdy bratři Lumiérové uskutečnili první veřejné promítání filmu. Zabývali se především dokumentárními a cestopisnými filmy (KUPŠĆ, 1999. s. 11 – 14).

Film, jako takový, je souhrnné označení pro kinematografii, ať už v umělecké, technické, komerční, či společenské sféře. Postupem času se film rozvíjel a zdokonaloval. Nejdříve se zdokonalovala technologie natáčení a promítání, pak také zvuk a barva. Ve 20. století se stal film nejvýznamnějším uměleckým průmyslem (PŘISPĚVATELÉ WIKIPEDIE, *Film*, 2019). O historii a vývoji filmu jako takového by mohla být zpracována samostatná práce, proto je pro účely této práce historie filmu shrnuta velmi stručně.

Vývojem a zdokonalováním technologií se postupně zlepšuje a mění i původní vzhled a forma filmu a filmového umění. Výše zmíněné můžeme brát jako předchůdce tzv. nových umění, mezi nejvíce používané patří novomediální umění, nebo též umění nových medií (TRIBE, 2006, s. 7). Mezi tyto řadíme zejména digitální umění, počítačové, interaktivní nebo umění multimediální. Novomediální umění může být chápáno jako propojení mediálního umění a technologického umění (PŘISPĚVATELÉ WIKISOFIA, *Současné umění a nová média*, 2017). Mezi mediální umění můžeme zařadit video art, přenosové umění a experimentální film, mezi technologické pak elektronické umění, robotické umění a umění

genomické (TRIBE, 2006, s. 95). Mezi nová umění je nutné také zmínit internetová umění či umění videoher.

2. Výchova

Obecně výchova nebo též edukace v obecné rovině znamená cílevědomou, plánovitou a všestrannou činnost směřující k přípravě člověka pro jeho budoucí život, ať už profesní, nebo soukromý. Výchovou považujeme celoživotní učení a socializaci s cílem přeměny člověka. Můžeme ji též definovat jako zprostředkování znalostí, dovedností a postojů, které jsou přítomny v dané společnosti a které jsou pokládány za důležité předat dalším generacím. Konečným cílem výchovy je vštípit dětem základy, jež stmelují identitu určité kultury nebo civilizace (GILLMAN, 2007, s. 26). Různé koncepce výchovy byly proto v průběhu historie lidstva ovlivněny sociokulturními podmínkami a odlišnými koncepcemi chápání člověka. Kulturní evoluce však výchovu nevyžaduje (HOUSER, 2016).

Výchovu jako takovou lze dělit hned z několika pohledů:

- výchovní činitelé, tedy vychovávající, vychovávaný a obsah výchovy;
- výchovná činnost, stanovené cíle výchovy (stanovené vždy dle účelu dané výchovy) a vhodné prostředky výchovy.

Jak již bylo výše zmíněno, cílem výchovy, ať už jakéhokoliv druhu, je dosažení změn ve vývoji jedince, zejména pozitivních změn. Cíle výchovy jsou tedy velice rozmanité ve vazbě k jejich pojetí, době a vývoji společnosti. Mohou být jak individuální, sociální, obecné, specifické, formální a mnoho dalších. Tyto cíle výchov, ať už jakéhokoli druhu, jsou určovány především prostředím toho, kde je výchova realizována – školy, rodiny a rodinné zázemí.

Výchovu můžeme dělit hned z několika hledisek:

- styl výchovy – např. demokratická, autoritářská, liberální, zanedbávající apod.
- druh výchovy - výchova informační, mravní, náboženská, občanská, pracovní, rodičovská, technická, tělesná, zdravotní, literární, filmová a další. (PŘÍSPĚVATELÉ WIKIPEDIE, Výchova 2020).

2.1. Pedagogické pojetí výchovy

„Výchova je proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji. Z moderního hlediska je výchova především procesem záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj

každého jedince v souladu s jeho individuálními dispozicemi a stimulující jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.“ (PRŮCHA, WALTEROVÁ, MAREŠ, 2001, s. 257)

Zdeněk Helus ve své publikaci *Dítě v osobnostním pojetí* (2004) uvádí, že je výchova záměrné a cílené působení na jedince během jeho života a probíhá v konkrétním společensko-kulturním systému, v kterém se promítají (spojují) čtyři základní složky života dané společnosti:

1. složka: hodnotově-normativní (sociální hodnoty, společenské normy, ideologie),
2. složka: mezilidsky vztahová (vztahy, komunikace, pracovní činnosti),
3. složka: rezultativní (materiální, duchovní produkty),
4. složka: osobnostní (individuální subjekty společensko-kulturního systému, které tento systém aktivizují, uchovávají, rozvíjejí, realizují sebe sama).

Ve starších publikacích pedagogického směru můžeme nalézt výklad výchovy v širším i v užším smyslu slova. Vladimír Jůva ve svém *Úvodu do pedagogiky* (1995, s. 37) uvádí, že „*před pedagogem vyvstává otázka, co se má vlastně rozvíjet, zda vědomosti, nebo i dovednosti, návyky a schopnosti. Týká se výchova také postojů jedince ke skutečnosti, jeho zájmů, potřeb, chování?*“ V této definici můžeme nalézt jak výchovnou, tak i vzdělávací část. V užším slova smyslu je výchova chápána jako kombinace dvou procesů – vzdělávání a výchovy. V pedagogické praxi se tyto dva pojmy prolínají. „*V procesu osvojování poznatků si člověk osvojuje i určitý systém hodnot a hodnocení, vytváří si určité vztahy, postoje, vlastnosti, zájmy aj. Soustavné a záměrné výchovné působení není zase možné bez předávání určitých poznatků a zkušeností*“ (ŠTRÉBLOVÁ, 2014, s. 41).

„*V moderní pedagogické terminologii převažuje termín edukace. V angličtině termín education označuje výchovu i vzdělávání.*“ (ŠTRÉBLOVÁ, 2014, s. 41). Jan Průcha (2000, s. 16) využívá ve svých publikacích jednotný termín edukace, jímž je chápáno „*takové činnosti lidí, v nichž se nějaký subjekt učí a jiný subjekt mu toto učení umožňuje*“.

Vzdělávání zahrnuje čtyři základní komponenty (ŠTRÉBLOVA, 2014, s. 41- 42):

1. vědomosti jako osvojené poznatky (kognitivní složka),
2. senzomotorické a intelektové dovednosti jako osvojené činnosti (operační složka),
3. postoje jako zaměření osobnosti (hodnotová složka),
4. vlastnosti jako trvalé rysy tělesné a duševní (kultivační složka).

3. Literární výchova

Literární výchova se realizuje především v rámci výuky českého jazyka, ale její prvky lze spatřit i mimo školní vyučování. Vztah ke čtení a k literatuře by měl být budován od raného dětství, nejprve prostřednictvím rodičů, následně pak předškolní a školní docházkou. Vztah k literatuře je u žáků ovlivněn mnoha faktory.

Učitelé českého jazyka a literatury na základních školách pokládají základ budoucího vztahu ke čtení již od začátku školní docházky. Pokud je pojata výuka zajímavým způsobem, vzniká předpoklad, že se budou žáci na takové hodiny těšit a budou mít kladný vztah k literatuře i mimo školu. Jak již bylo zmíněno, důležitým faktorem ve výchově každého čtenáře je rodina, v níž vyrůstá. Pokud rodina a rodiče dítě ve čtení a v kladném přístupu ke knihám podporuje a poskytuje možnosti a příležitosti se ve čtení zdokonalovat, rozvíjí tak jeho pozitivní vztah k literatuře. Důležitou roli v literární výchově mají veřejné knihovny, které považují tuto skutečnost za svůj nejdůležitější cíl. V případě, že se podaří propojit mimoškolní poznatky a zkušenosti s výchovou školní, lze vytvořit pevné základy, na kterých můžeme budovat u žáků dlouhodobý vztah k literatuře a rozvíjet zájem o čtení po celý život (ŘEŘICHOVÁ, 1988, s. 100).

3.1.1. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) je dokumentem, který je postaven na úrovni státních kurikulárních dokumentů společně s Národním programem. Literární výchova je popsána a je součástí oblasti RVP ZV Jazyk a jazyková komunikace. Tato oblast zahrnuje zejména Český jazyk a literaturu, cizí jazyk a další cizí jazyky. Oblast je charakterizována jako jeden z nejdůležitějších cílů výchovně vzdělávacího procesu. Absolventům základních škol tak umožňuje získat dobrou úroveň jazykové kultury a vzdělání, neboť jazyková výuka vytváří základ pro komunikaci v každé společnosti. Díky ní žáci získávají dovednosti a vědomosti, které uplatňují každý den. Žákům, absolventům umožňuje zejména možnosti orientace a porozumění v blízkém i širokém okolí a možnost domluvit se v tuzemsku i v zahraničí. Literární a jazyková výchova dává možnost vyjádřit svůj názor ústně i písemně, učí správně a vhodně komunikovat, a tím dosáhnout zapojení do společnosti.

Vzdělávací obor Český jazyk a literatura je obsahově naplňován v rámci tří složek:

- komunikační a slohová výchova
- jazyková výchova
- literární výchova.

„V Komunikační a slohové výchově se žáci učí vnímat a chápat různá jazyková sdělení, číst s porozuměním, kultivovaně psát, mluvit a rozhodovat se na základě přečteného nebo slyšeného textu různého typu vztahujícího se k nejrůznějším situacím, analyzovat jej a kriticky posoudit jeho obsah. Ve vyšších ročnících se učí posuzovat také formální stránku textu a jeho výstavbu. V jazykové výchově žáci získávají vědomosti a dovednosti potřebné k osvojování spisovné podoby českého jazyka. Učí se poznávat a rozlišovat jeho další formy. Jazyková výchova vede žáky k přesnému a logickému myšlení, které je základním předpokladem jasného, přehledného a srozumitelného vyjadřování. Při rozvoji potřebných znalostí a dovedností se uplatňují a prohlubují i jejich obecné intelektové dovednosti, např. dovednosti porovnávat různé jevy, jejich shody a odlišnosti, třídit je podle určitých hledisek a dospívat k zobecnění. Český jazyk se tak od počátku vzdělávání stává nejen nástrojem získávání většiny informací, ale i předmětem poznávání.“ (RVP ZV, 2013)

Obsah složky Literární výchova je v RVP ZV definován takto: *„V Literární výchově žáci poznávají prostřednictvím četby základní literární druhy, učí se vnímat jejich specifické znaky, postihovat umělecké záměry autora a formulovat vlastní názory o přečteném díle. Učí se také rozlišovat literární fikci od skutečnosti. Postupně získávají a rozvíjejí základní čtenářské návyky i schopnosti tvořivé recepce, interpretace a produkce literárního textu. Žáci dospívají k takovým poznatkům a prožitkům, které mohou pozitivně ovlivnit jejich postoje, životní hodnotové orientace a obohatit jejich duchovní život“ (RVP ZV, 2013, s. 17).*

V rámci RVP ZV je navíc definováno ke každému vyučovacímu předmětu, které očekávané výstupy by měl žák dosáhnout. (RVP ZV, 2013).

3.1.2. Cíle literární výchovy

Cílem literární výchovy je utváření schopnosti kultivovaného vnímání literárního textu, především uměleckého. Společně s dalšími aspekty, které s tímto procesem souvisí, např. rozvoj myšlení a představivosti, komunikační dovednosti, tvořivost, elementární poznatková složka a další, je důležité rozvíjet a utvářet pozitivní vztah k literatuře. Cílem je

rozvíjení literární gramotnosti⁸, jež je částí kulturní gramotnosti, která se týká psaného i mluveného slova, rozvíjení řeči (mluvené i psané) za účelem komunikace a celkové akulturace jedince (ZÁPOTOČNÁ IN KOLLÁRIKOVÁ & PUPALA, 2001). Předpokladem literární gramotnosti je gramotnost čtenářská⁹¹⁰, která představuje rozvinutou způsobilost jedince psaný text vnímat, číst, rozumět jeho obsahu, zaujmout k němu postoj, vyhledávat a zpracovávat potřebné informace a dále je využívat dle svých potřeb v rámci dané kultury. Čtenářská gramotnost může být nesprávně zužována pouze na čtenářské dovednosti (DOLEŽALOVÁ, 2018, s. 7). Kulturní gramotností je pak chápána schopnost participovat na užívání prvků dané kultury a adaptace na daný kulturní prostor.

3.1.3. Literární výchova pro základní školy

Jak již bylo zmíněno a definováno, hlavním cílem výchovy je jedince vychovávat. Skrze literární díla žáci přijímají nové hodnoty, utváří si vlastní názory a postoje, zamýšlí se nad osudy literárních postav a v rámci dramatizace si jejich životní situace zkouší na vlastní kůži a porovnávají je se svými životními zkušenostmi (ZÍTKOVÁ, 2005, s. 56). Na předmět literární výchovy lze pohlížet jako na dva protichůdné směry. Lze ji považovat za pouhou výuku, při které je hlavním činitelem učitel a žáci pouze přijímají dané informace. Druhou možností je, že literární výchovu považujeme za výchovu, při které jsou žáci aktivní a jejich náplní práce jsou tvořivé činnosti. Pokud jsou obsahem literatury tvořivě vzniklá literární díla, pak i hodnocení by mělo být prováděno s ohledem na tento fakt, nikoliv jako klasické počítání chyb, jak je tomu například u mluvnice (HNÍK, 2007, s. 157). Současný český jazyk lze rozdělit na 3 složky, kterými jsou:

- mluvnice¹¹

⁸ Literární gramotnost je schopnost nalézt a porozumět informaci z textů, které nejsou přímo určeny pro sdělení nějaké jednoduché informace (<http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/funkcni-gramotnost>).

⁹ "Čtenářská gramotnost znamená schopnost porozumět psanému textu, přemýšlet o něm a používat jej k dosahování určitých cílů, k rozvoji vlastních schopností a vědomostí a k aktivnímu začlenění do života společnosti

(https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Mezin%C3%A1rodn%C3%AD%20C5%A1et%C5%99en%C3%AD/PISA_koncepcni_ramec_ctgr.pdf)

¹⁰ [http://www.ctenarska-](http://www.ctenarska-gramotnost.cz/?fbclid=IwAR1jqo5HI5t3tNo0xH8CVnuHjPZhpqGwOA5XxCHw4jrOvT_QhJzYLfHVHLM)

[gramotnost.cz/?fbclid=IwAR1jqo5HI5t3tNo0xH8CVnuHjPZhpqGwOA5XxCHw4jrOvT_QhJzYLfHVHLM](http://www.ctenarska-gramotnost.cz/?fbclid=IwAR1jqo5HI5t3tNo0xH8CVnuHjPZhpqGwOA5XxCHw4jrOvT_QhJzYLfHVHLM)

¹¹ dle F. Čermáka (2001) je Gramatika (mluvnice) je organizovaný úhrn pravidel jazykového systému, Dle PŘÍSPĚVATELŮ WIKIPEDIE Gramatika (2019) „je mluvnice soubor logických a strukturních pravidel, kterými se řídí stavba vět, větných členů a slov v určitém přirozeném jazyce. V tradičním pojetí zahrnuje

- sloh
- literatura.

Podle Houšky (1991) by literatura neměla být zařazena do českého jazyka. Jako důvod uvádí, že literatura představuje pouze část estetických výchov, které souvisí s jazykem. O literární výchově se vyjadřuje jako o nešťastném předmětu, který učitelé učí neradi. Houška v literární výchově vidí pouze rozvoj čtenářských dovedností a učení se nepřitažlivých básniček nazpaměť. Kromě toho také nesouhlasí se spojením českého jazyka a literatury do jedné výsledné známky na vysvědčení. Literární výchova by měla být podle něho zařazena mezi výchovy, jakými jsou například tělesná výchova, hudební výchova, výtvarná výchova a dramatická výchova, a spolu s nimi se snažit o rozvíjení estetického cítění, nikoliv jazykových dovedností. Cílem literární výchovy by mělo být především vytvoření pozitivního vztahu k literatuře u žáků a rozvíjení jejich fantazie a kreativity.

3.1.4. Literární výchova pro střední školy

Literární výchova na středních školách navazuje na vědomosti a dovednosti žáků ze základní školy a rozvíjí je vzhledem ke společenskému a profesnímu zaměření žáků. Cílem středoškolské literární výchovy je tyto vědomosti prohloubit, rozšířit a posunout na vyšší kvalitativní a kvantitativní úroveň a využívat je jako humanizující a socializující nástroj pro výchovu žáků a studentů. Literární vzdělávání kromě četby, rozboru a interpretace uměleckých děl či jejich ukázek vede k celkovému přehledu o klíčových momentech v české a světové literární historii. V rozpisech a studijních osnovách literární výchovy SŠ jsou uvedeni krom ukázek i autoři, neboť se předpokládá základní seznámení nejen s tvorbou, ale i se samotným autorem, jeho zařazením do literárněhistorického kontextu a jeho přínosem pro literaturu. Studenti středních škol jsou pak vedeni ke komunikačním a esteticky tvořivým aktivitám spojeným s probíranou literaturou.

Kromě tradičních metodických postupů se literární výchova zaměřuje na rozbor nedostatků vyjadřování žáků i veřejnosti, na problémové úkoly, řešené i skupinově, situační komunikační hry a soutěže, zpracování projektových úkolů, práci s vybranou vrstvou slovní zásoby. Ve vyučovacích hodinách je vhodné provádět krátká mluvní cvičení na aktuální témata.

morfologii (tvarosloví) a syntax (skladbu), v širším i další jazykovědné disciplíny, jako je fonetika s fonologií, lexikologie a slovtvorba a stylistika“.

V každém ročníku jsou předpokladem slohové práce dle studijních osnov. Jednotlivé střední školy mají schválené studijní osnovy s pevně nebo flexibilně nastavenými literárními osnovami pro literární výchovu.

4. Filmová výchova

Filmová, popř. audiovizuální výchova představuje část mediální gramotnosti¹². Filmová výchova se zaměřuje na vzdělávání v oblasti filmu, včetně pochopení tvůrčího procesu zpracování filmu. V současné době je přikládán zvláštní význam dané oblasti Evropskou unií, jež vytvořila expertní skupinu k mediální a filmové výchově, které se účastní zástupci všech členských států (MINISTERSTVO KULTURY, 2007¹³).

Filmová výchova představuje historicky, terminologicky i obsahově neujasněný soubor problémů nacházející se v průsečíku zájmů pedagogiky, filmové vědy, estetiky, sociologie, mediálních studií a dalších sociálních a uměnovědných disciplín. Tradiční označení filmová výchova nebo nauka, audiovizuální výchova, mediální výchova a mnohé další variace označují odborně fundované aktivity vedoucí k posilování kompetencí žáků a studentů v oblasti filmové historie, audiovizuální kultury, masových médií a také vlastní audiovizuální praxe. Vzhledem k dosažení žádoucího cíle, jímž by měl být kvalitativní posun ve znalostech, a z nich vycházejí schopnost kritického přístupu k filmu a dalším médiím a tvůrčí práci s nimi, se jeví jako nevhodnější institucionálně zaštitěná a systematicky prováděná výchovně – vzdělávací činnost (KRÁTKÁ, VACEK 2008, s. 6).

Na školách je možné filmovou výchovu oficiálně učit od podzimu 2010. Bohužel, předmět se kvůli obsahové náročnosti příliš neujal. Podle RVP se pozornost ve volitelném předmětu Filmová/audiovizuální výchova pro gymnázia soustřeďuje především na: „vytvoření záměru a konceptu filmového/audiovizuálního díla,“ na „tvorbu vlastního filmového/audiovizuálního díla,“ „individuální tvůrčí zkušenost při tvorbě filmového/audiovizuálního díla“ a „prožitek individuální tvůrčí zkušenosti“. Tento praxi zdůrazňující model ovšem klade i podle autorů tohoto RVP velký nárok na pedagoga, podmíněný tím, že vznikne nový filmově výchovný obor na pedagogických fakultách. Je zajímavé, že i Markéta Pastorová (dříve VUP, iniciátorka Filmové/Audiovizuální Výchovy), připustila, že je možná načase revidovat nastavenou podobu filmové výchovy (KRŠIAK, KÖNIGSMARKOVÁ, 2014).

12 Mediální gramotnost zahrnuje samotnou práci s informacemi **Vyhledávání**: schopnost shromažďovat relevantní, užitečné informace a pochopit jejich význam; **Rozbor mediálních sdělení**: zkoumání formy, struktury a jednotlivých částí sdělení. Zahrnuje použití filozofických, literárních, sociálních, politických a ekonomických konceptů k porozumění kontextu, ve kterém sdělení vznikají. (Spousta reklam? Kdo za textem stojí? Gramatické chyby? Autor neznámý, nedohledatelný?); **Hodnotit sdělení**: posouzení věrohodnosti, kvality a relevance obsažených informací podle vlastních zkušeností; **Vytváření a sdílení**: schopnost používat slova, zvuk či obraz k různým účelům. Je to dovednost využívat komunikační technologie k vytváření, úpravě a šíření vlastních sdělení. (O MEDIÁLNÍ GRAMOTNOSTI, 2019)

¹³ <https://web.archive.org/web/20150210201431/http://www.mkcr.cz/cz/media-a-audiovize/vychova/filmova-vychova-86963/>

4.1. Historie filmové výchovy

Filmová výchova nebyla příliš diskutovaným tématem až do změny společnosti v roce 1989. První práce s filmem se prosadila v první polovině 30. let, kdy byly omezeny registrace filmů. V důsledku těchto omezení nepřicházelo mnoho kulturně-výchovných filmů na plátna běžných kin. Nabídka se začala rozšiřovat postupně s filmy se zvukem. Toto rozšíření bylo umožněno zejména činnostmi zájmových spolků a hnutí, které pořádaly různé pravidelné filmové večery pro společnost, ať už uzavřenou, či nikoli. Uvádění kulturně-výchovných filmů bylo výhradní činností těchto spolků. Veřejná kina nebyla ochotna filmy vysílat. Kulturně výchovné filmy byly prosazovány ve veřejných kinech výhradně ve formě týdeníků, grotesek, reportáží či živých novin, a to s hlavním záměrem pobavit diváky. Na rozdíl od zábavnosti bylo společným rysem spolkového uvádění filmů posilování vzdělávacího aspektu představení (ČESÁLKOVÁ, 2010, s. 106). Na druhou stranu se v této době objevují avantgardní typy osob, které se snaží o zušlechťování, zkulturnování a formování mediální vzdělanosti diváka. Nešlo zde pouze o vzdělávání ve smyslu vzdělávání filmem, ale hlavně vzdělávání o filmu (doplňné uvádění filmů přednáškou, diskusí či besedou). Tímto se legitimizovalo a institucionalizovalo také uvádění filmů ve školách (ČESÁLKOVÁ, 2010, s. 108).

Pokusy o prosazení filmové výchovy v polovině 60. let ztroskotaly hlavně z důvodu nepřipravenosti učitelů. V roce 1966 byly v ČSFÚ zahájeny přednášky na fakultách pedagogiky, které byly vedeny zejména vědeckými pracovníky Filmového ústavu. S ohledem na tehdejší situaci byla výuka opět přerušena. V roce 1969 byly publikovány definitivní výsledky práce na koncepci filmové výuky na základních a středních školách. Tento materiál beroucí v úvahu věkové kategorie a různé kluby a kroužky mládeže a filmu, zapříčinil vznik nového předmětu estetika, který měl za úkol filmovou výchovu v kontextu literatury a estetiky. Koncept výuky filmu na školách z roku 1969 zahrnuje filmovou výchovu v jednotlivých povinných a povinně volitelných předmětech základních a středních škol a organizovaných volnočasových aktivitách mládeže. Filmová výchova v 2. – 9. třídě měla být součástí povinného předmětu český jazyk a literatura, ve vyšších ročnících pak součástí povinného předmětu estetika.

Období normalizace způsobilo přerušení rozvoje filmových klubů a kroužků pro mládež a situace okolo filmové výchovy se stala nepřehlednou. Základní školy byly odkázány na Dětské filmové kluby pod domy pionýrů, učňovská mládež byla organizována odbornými Domy kultury (komerční vysílání) a středním školám se náhrady Filmových klubů mládeže nedostalo na celostátní úrovni vůbec. Existovali však i paralelní modely, např. Filmový podnik hlavního města Prahy pořádal abonentní cyklus pro studenty středních škol, seznamující se s historií a stylistickými postupy kinematografie, který měl na počátku 80. let zhruba 1200 účastníků. V polovině 80. let se začala znovuobjevovat aktivita hnutí filmových klubů (DVOŘÁKOVÁ, 2006, s. 20). Pro státní instituce nebyl důležitý příjem peněz z půjčoven před rokem 1989, ale možnost nastolování agendy.

Do roku 1989 se vymezovalo zapojení filmové výchovy do tří trendů:

- film jako součást výuky,
- pokusy zavedení filmu do školních osnov,
- filmové kluby dětí a mládeže.

V poválečném Československu se rozvíjela distribuce 16mm filmů prostřednictvím Ústřední půjčovny filmů (KRÁTKÁ, VACEK 2008, s. 7).

Po roce 1989 může za slabší přítomnost koncepčního využití filmu především nezájem o teoretickou reflexi dané problematiky, protože první přehledový text se objevil na Slovensku až v roce 2006. Větším problémem je dnes špatná vybavenost škol, nízké procento učitelů, chtějících využívat audiovizuální edukaci, a samotné filmy, které by k tomu byly vhodné (KRÁTKÁ, VACEK 2008, s. 9).

Filmová výchova je dnes uplatňována v rámci Rámcových vzdělávacích programů, neboť ve Školských vzdělávacích programech je možné více využívat film a další média. V České republice jsou realizovány projekty filmového a mediálního vzdělávání (např. Film a škola¹⁴, Rozumět médiím¹⁵, „Film aktivně“¹⁶, Kurz filmové historie¹⁷). Existují také projekty s cílem

¹⁴ Projekt je pořádán z iniciativy Filmového klubu Karlovy Vary, kina Drahomíra a je podporován Asociací českých filmových klubů. Smyslem projektu je seznámení studentů středních škol s významnými díly české i světové kinematografie (tzv. Zlatý fond). Snímky jsou uváděny lektorským úvodem. <http://www.fkkv.cz/film-a-skola>

¹⁵ Metodická příručka Rozumět médiím - základy mediální výchovy pro učitele. Příručka vznikla v rámci stejnojmenného projektu, který je financován z Evropského sociálního fondu v rámci Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů. Publikace vznikla v kolektivu autorů pod vedením vedoucího projektu Marka Mičienky a

dosáhnout zkvalitnění vnímání filmu a audiovizuální kultury u žáků a učitelů díky aktivní práci s médii. Další možností je vzdělávat se ve volném čase prostřednictvím víkendových seminářů, školních filmových klubů, LAN turnajů počítačových her (KRÁTKÁ, VACEK, 2008, s. 13).

4.2. Cíle filmové výchovy

Cílem filmové výchovy podle Čiháka (ČIHÁK, 2007) je v širším měřítku uspokojení diváků, konkrétně pak jednotlivých žáků a učitelů. V obecné rovině se tedy jedná o výchovu vnímání estetických děl. Vkus zaměřený na kvalitní a vysoce umělecká díla se tak snaží minimalizovat zájem o nekvalitní umění. Filmové výchově jsou přisuzovány i významnější cíle, a to esteticko-výchovné a formotvorné (BAUMANN 1963, s. 23).

Výchova vkusu je Baumannem spojována nejen s estetickou výchovou, ale také s výchovou charakteru jednotlivých osobností. Mládež by se měla naučit rozlišovat pravé od nepravého, bytí od zdání, povrchnost od hloubky, pohodlí od úsilí (tamtéž). Baumann také upozornil na určitý sklon mládeže pro kýč. Naopak film umělecky složitý a náročný je pro mládež daleko obtížnější než jednodušší. Složitá díla mládež ve skutečnosti nedokáže zpracovat, protože nemá dostatečné znalosti a životní zkušenosti, a proto jim neznámé dělá problémy. Tuto slabost je možné překonat právě tím, že rozšíří svůj zájem o kvalitní filmy. Formotvorný účinek filmu je zásadní i pro Jachnina (JACHNIN, 1968, s. 8), který uvádí, že filmová výchova musí naučit jedince více participovat na procesu filmové recepce. Film považuje za živnou půdu pro filmový mýtus.

Důležitým se v tomto stává nejen estetické citění a vnímání filmu jako specifického druhu umění, ale je nutná i určitá ochrana před reklamou a filmovými mýty, jež jsou spojovány

odborného garanta Jana Jiráka. <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/512/ROZUMET-MEDIIM---ZAKLADY-MEDIALNI-VYCHOVY-PRO-UCITELE.html/>

¹⁶ Ojedinělý vzdělávací projekt určený pro školní skupiny. Je určitou obdobou muzejní a galerijní edukace pro školy, probíhá však v kině a zaměřuje se na filmové médium a s ním související témata.

<http://www.aeroskola.cz/pro-skoly/film-aktivne/>

¹⁷ V rámci kurzu možnost pohledu na procesu kreativní filmové tvorby od A do Z (prakticky i teoreticky).

Promítání, komentování a psaní jednoduché situace, učení se filmové řeči, režírování a praktické odhalování možnosti filmové mizanscény. Veškerá potřebná technika je k dispozici v našem ateliéru. Není potřeba mít předchozí praktické zkušenosti, předpokládá se zájem a chuť tvořit a schopnost pracovat v týmu.

<http://www.aeroskola.cz/pro-dospELE/kurz-filmove-tvorby/>

s kýčem. Kýč podle Jachnina (1968) představuje většinu filmové produkce (např. filmy propagující násilí, sex nebo nehumánní ideje). Jachnin (1968) také uvádí, že v Československu není situace tak vážná jako v jiných zemích. Filmová výchova by měla tedy plnit významnou roli při redukci smyšlených a nereálných filmů. Filmová výchova představuje filmové umění jako oblast, do níž vstupuje více formotvorných činitelů mimo oblast umění. Podle Borise Jachnina (1968, s. 10) se snaží filmová výchova představit vývoj filmového umění, skrze něž je možnost a schopnost analyzovat složky a cíle.

Cílem filmové výchovy má tedy být pomáhat mládeži, aby (PONDĚLÍČEK, 1963, s. 248):

- se orientovala ve filmovém umění vzhledem k jejich věku;
- byla chápána jako syntetické a zároveň specifické umění moderní společnosti,
- uměla poznat jednotlivé složky a docházela samostatně k jejich syntéze,
- byla schopna vybírat si z repertoáru hodnoty,
- aby chápala různé funkce, které mají v naší společnosti druhy umění a prostředky masové komunikace (tamtéž).

Lze také najít i zcela opačný postoj zdůrazňující, že film nemůže mít žádnou výchovnou funkci, neboť film jako umění může mít jen jednu dominantní funkci, a tou je estetická. Podle Iva Pondělíčka (PONDĚLÍČEK, 1963, s. 248), filmového teoretika a psychologa, všechny ostatní funkce (funkce didaktická, politická, sociálně-výchovná, kulturně-výchovná atd.) jsou jí podřízeny (PONDĚLÍČEK, 1963, s. 251).

4.3. Filmová výchova na základních školách

Podle tiskové zprávy¹⁸ Výzkumného ústavu pedagogického je od září 2010 započata výuka nepovinného vzdělávacího oboru filmová a audiovizuální výchova. Na některých školách se filmová a audiovizuální výchova již vyučuje. Vyučování není podle žádné jasné osnovy či vzdělávacího obsahu. Začlenění filmové a audiovizuální výchovy do systému všeobecného vzdělávání se Výzkumný ústav pedagogický věnuje již od roku 2008.

¹⁸ <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/filmova-a-audiovizualni-vychova-jako-novy-predmet>

Byla vypracována metodická podpora, včetně databáze informačních zdrojů, které jsou doplňovány příklady dobré praxe.

Jen zřídka na školách probíhá praktická výuka filmu, kde je film využit jako vyjadřovací prostředek, ale i takové případy lze v českém školství nalézt. Analýza v článku Marie Hlávkové *Videoart a jeho začlenění do výuky na ZŠ, ZUŠ a SŠ* (2008) poukazuje na školy a projekty, které film do výuky už nějakým způsobem přijaly. Školy využívají především animace – ať už animaci kreslenou, animaci s plastelínou, s hlinou, se skutečnými předměty nebo 3D animaci; dále videa, záběry a dokumentární filmy pořízené kamerou nebo digitálním fotoaparátem a následně upravené v počítači. Projekty byly realizovány především na uměleckých školách základních, např. ZUŠ Bechyně, ZUŠ Police nad Metují, ZUŠ Dačice nebo ZUŠ Biskupská, Praha (HLÁVKOVÁ, 2008).

Projekt *Film a škola* naopak seznamuje žáky s historií kinematografie a poodhaluje díla autorů, které jsou součástí kulturního dědictví a všeobecného přehledu (ASOCIACE FILMOVÝCH KLUBŮ, 2010). V rámci mediální nebo filmové výchovy by měl být film využit, neboť film dokáže rozvíjet mediální gramotnost. Žáci se filmovou a mediální výchovou učí, jak s filmem pracují média. V rámci této výchovy je nutné nahlížet realisticky, aktivně a kriticky.

Filmová výchova učí žáky nejen filmové řeči či principům animace, jak své myšlenky a nápady přenést na filmové plátno, jak se vyjadřovat filmovou řečí, jak pohlížet na film a filmovou výchovu jako na určitý způsob sebevyjádření. Filmová výchova má žákům umožnit pochopit a z vlastní zkušenosti poznat, že film není jen hra s technologiemi, ale že je to především příležitost rozvíjet vlastní tvořivost jazykem filmového umění (PASTOROVÁ, 2007).

4.4. Filmová výchova z pohledu Ministerstva kultury ČR

Podpora aktivit a organizací filmové, audiovizuální (i mediální) výchovy ze strany Ministerstva kultury ČR a Státního fondu kinematografie se ustálila v nezanedbatelné výši. V roce 2017 byl řešitelským týmem Terezy Czesany Dvořákové dána k dispozici první “tvrdá data” vyplývající z průzkumu o realizaci výuky filmové/audiovizuální výchovy

(dále jen F/AV) na základních školách a gymnáziích. Velký potenciál také slibuje právě založená Asociace pro filmovou a audiovizuální výchovu, nezisková organizace, která sdružuje významné aktéry i nezávislé profesionály, a navazuje tak na činnost pracovní skupiny pro F/AV (BEDNAŘÍK, 2017).

Zásadním paradoxem současné společnosti naneštěstí je, že čím více se mladá generace věnuje rozmanitým obrazovkám, monitorům a displejům a čím více audiovizuálních obsahů konzumujeme, tím méně pozornosti je věnováno tomu, jak tyto zdroje a produkty vnímat kreativně a kriticky.

Ve zmiňovaném roce byl zveřejněn první formální výzkum s využitím sociologických metod (stratosférický výběr) zabývající se rozsahem výuky F/AV na základních školách a gymnáziích v České republice. Realizátor výzkumu, Ministerstvo kultury ČR, pověřilo jeho zpracováním Katedru filmových studií FF UK v Praze. Výzkum byl realizován v roce 2016. Výzkum nazvaný *Mapování realizace vzdělávacího oboru F/AV na českých základních školách a gymnáziích* byl zaměřen na kvantitativní zmapování škol i kvalitativní šetření. Jeho cílem bylo mimo jiné zjistit, v kolika a jakých školách se F/AV jako doplňkový volitelný předmět učí, ale také kvalitativní zjištění, týkající se erudice pedagogů, nejčastějších důvodů, proč se na školách F/AV neučí, či problémů a úskalí, na které narážejí ti, kteří se výuce předmětu věnují (tamtéž).

Na počátku si řešitelský tým ve složení Tereza Czesany Dvořáková, Šimon Bauer a Benjamin Petruželka stanovil jasná kritéria a definici toho, co považuje za výuku F/AV ve školních zařízeních. Pro pochopení výsledků studie jsou uvedeny tři body, ze kterých je patrná snaha odlišit využití filmu jako učební pomůcky a skutečnou výuku stejnojmenného předmětu (tamtéž).

Kritéria výuky F/AV:

1. film a audiovizuální díla se stávají obsahem výuky – jsou předmětem zájmu a neslouží pouze jako prostředek pro výuku – nástroj pro ilustraci probírané látky v jiném oboru;
2. výuka ve smyslu bodu 1 je uskutečňována v pravidelném a opakovaném režimu;
3. výstupy z výuky jsou klasifikovány.

Tato data nabízí důležité, ačkoliv v mnoha ohledech předvídatelné informace. Z průzkumu mimo jiné vyplývá, že by téměř 15 % škol uvažovalo o zavedení F/AV v případě, že by měli kvalifikované učitele nebo lektory. Dále si díky výzkumu můžeme ověřit časté domněnky: co chybí učitelům, kteří se výuce předmětu již věnují? Hlavně pedagogické materiály, kvalitně

zpracované filmové ukázky a učebnice. Průzkum je důležitým krokem k mapování aktuální situace, které by nemělo odrážet pouze empirické zkušenosti lektorů, dramaturgů a odborníků v oboru, ale také reálná data a informace. Význam tohoto cenného výzkumu může vzrůst jeho další aplikací na širší vzorek škol, na který v tomto rozsahu nebyla kapacita a finance. Pro úspěšné udržení oboru a měřitelnost jeho rozvoje je pak nezbytná pravidelná frekvence takovýchto výzkumů s pevnou metodikou (tamtéž).

5. Souvztažnosti literární a filmové výchovy

Při přetváření literárního díla v umělecké zobrazení ve filmu, tedy při přechodu do jiného média, lze ve struktuře vyprávění nalézt jak shodné, tak odlišné prvky. Film sice narativní strukturu literárního díla nově interpretuje obrazem, zvukem i slovem (scénář), ale jeho struktura se od struktury literárního díla zásadně liší. Při vzájemném propojování jednotlivých oblastí moderního umění, jako například literatury a filmu, je někdy obtížné nalézt vztahy, které by je těsně svazovaly. Ve struktuře textu se však u mnohých moderních spisovatelů odrážejí filmové techniky a ty otevírají nové možnosti interpretace. Srovnávací studia vyprávěcích struktur novely a filmu mohou napomoci porozumění literatuře samotné. *„Byť novela a film vykazují ve způsobu vyjádření zřetelné rozdíly, existují mezi nimi zcela nepochybně nejen společné motivy, ale i vzájemně se doplňující výrazové prostředky“* (KYUCHIN, 2010, s. 189).

V rámci předmětu český jazyk a literatura lze film využít pro výuku stylistiky, řečnických dovedností prostřednictvím prezentace divákovi správných i špatných řečnických návyků, interpretace témat, rozšíření slovní zásoby apod. Film sám o sobě je popisem události či jiné skutečnosti, kterou se divák může inspirovat či vzdělávat. Film lze tedy brát v úvahu jako celek či jako mikropříběhy jednotlivých aktérů. Žáci mohou nejprve převyprávět příběhy ve filmu obsažené (vyprávění, snaha o zachycení detailu, snaha o kontaktování posluchače, dynamizaci vyprávění, vypointování příběhu, akcentování uzlových bodů zápletky). Žáky lze motivovat rétorickým výstupem (zpravidla je třeba domácí příprava), případně samostatným písemným úkolem. Může být aplikováno řetězové vyprávění ve skupinách, mezipředmětově lze spojit například s výtvarnou výchovou jako komiks či fotokomiks.

Následně lze demonstrovat odlišnost vyprávění od prostého popisu (možnost zadat jedné polovině třídy vyprávění, druhé popis – opět nutné opatřit penzem potřebných informací).

Krom toho lze jako podklad pro stylistická cvičení či diskuse v rámci hodin využít klíčové otázky, které ve filmu zazní.

Se studenty lze v rámci stylistiky, mediální výchovy či literární výchovy probrat kompozici vyprávění, která je ve filmu užitá (paralelní sledování příběhů s expozicí a gradací směrem k jednotné pointě) a motivovat studenty k natočení vlastního filmového pokusu (umožňují to tablety, mobilní telefony) (ASOCIACE ČESKÝCH FILMOVÝCH KLUBŮ, 2013).

Ať už filmy, seriály, či jiné televizní pořady, které jsou žáky a studenty denně se zájmem „konzumovány“, představují pro učitele veliký prostor pro čerpání možností a příkladů nejen pro hodiny českého jazyka a literatury. Filmová tvorba jako taková může být pojítkem

mezi literaturou minulou a současnou a bodem zájmu a zaujetím současné mládeže. V případě, že je student/žák nějakou filmovou ukázkou zaujat, dostává tím vyučující neobyčejný zdroj pro rozvoj a výuku v dané oblasti.

Nespornou výhodou filmových ukázek je zejména jejich kompaktnost a vzájemná provázanost všech složek předmětu. Jedna a táž filmová ukázka může obsahovat například konkrétní komunikační situaci, kterou lze následně využít pro komunikační a slohové výchovy, různé projevy charakterů postav, což může souviset se slohovou výchovou – konkrétně s popisem či charakteristikou, a další různé prvky, jenž mohou být dále analyzovány či jako porozumění textu dále přiřazovány jednotlivým postavám.

6. Film ve výuce

Film je velmi moderní a v dnešní době už zcela běžnou záležitostí, zejména volnočasových aktivit, nejen dospělých, ale i dětí od útlého věku. Proto by bylo vhodné zařazovat film a filmové ukázky do výuky v hodinách jak tematicky zaměřených pro filmovou/audiovizuální výchovu, tak i výuky jiných odborných předmětů, například literatury a českého jazyka. Řada literárních děl, která byla a jsou psána minulými i současnými autory, jsou zfilmována, a proto jsou dobrým „oslím můstkem“ pro pedagogy, jak nalákat dnešní žáky a studenty na literaturu. Ať už hovoříme o literatuře výpravné, či literatuře dokumentární pro různé obory výchovy, stejná či obdobná témata pak nalezneme ve filmech a můžeme jimi inspirovat, ale zejména motivovat pro výuku.

Inge Schwerdtfeger (1989) ve své knize uvádí, že film a filmové ukázky jsou doplňujícím prvkem učebnicím a knihám. Knihy jako takové mají v historii nezanedbatelný význam, ale co se týče filmů, mohou doplnit, ne-li podtrhnout výuku. Inge Schwerdtfeger (1989) uvádí příklady rozdílů mezi učebnicemi a filmy. Učebnice je zaměřena v určitém okamžiku na jeden smysl, oproti filmu, který „útočí“ na více smyslů zároveň, stejně tak i popis situací a osob si čtenář dokresluje subjektivně, za to u filmů vlastní popis odpadá, neboť je možné vidět, jak osoby a okolí vypadá, jak jednájí apod.

Dalším velkým rozdílem literatury a filmu je to, že u literatury jdou popisy a dialogy postupně, jeden po druhém, zato u audiovizuálních ukázek lze vidět zároveň nejen mluvčího, ale i kontext, ve kterém se dialog nachází. Dále během rozhovorů v málokteré knize nalezneme další doplňující nebo rozšiřující informace, kde se dialog odehrává, jak vypadá okolí či co se v okolí děje (SCHWERDTFEGER, 1989, s. 13-14).

Jak už bylo nesčetněkrát uvedeno, audiovizuální ukázky a pomůcky při výuce „běžných“ předmětů vnáší do výuky nejen nové prvky, ale také přináší zpestření a přiblížení se žákům. V různých literaturách a na internetových diskusích nalezneme celou řadu argumentů, proč využít film ve výuce. Engelbert Thaler (2007, s. 10) uvádí například následující argumenty, které podtrhují právě využití audiovizuálních ukázek:

- popularita, motivace a přitažlivost – stávající mládež v současné době tíhne spíše k audiovizuálním prvkům než k tištěnému slovu.
- osobní význam – každý z nás je od útlého dětství v úzkém kontaktu s televizí, počítačem a jinou elektronikou.

- podpora produktivních dovedností – současná společnost je filmy a seriály velice ovlivněna, dle autorky se stává velice často, že se lidé z filmů, seriálů a jiných televizních a internetových pořadů často inspirují.
- interkulturní učení – film lze velmi zjednodušeně a nadneseně nazvat mluvící knihou s pohyblivými obrázky, je zkombinováno více variant podnětů.
- mediální/filmová gramotnost – současná společnost jde s elektronikou, audiovizuálními a mediálními prvky ruku v ruce, tak proč se trochu nevzdělat.

Výše uvedené body dokazují, že důvodů, proč využívat audiovizuální podklady pro výuku je celá řada. Filmové a audiovizuální prvky jsou stále více modernější a je čím dál více těžké se setkat s dítětem, které neumí ovládat běžnou ale i složitější elektroniku – techniku.

Jak je výše zmíněno, E. Thaler (2007) vyzdvihuje propojení a podporu produktivních dovednostní čtenáře. S tímto souhlasí i Anne Sass (2007, s. 8). Ve svém článku „Filme im Unterricht – Sehen lernen“ zdůrazňuje vlastnost filmových a audiovizuálních ukázek – ztvárnění příběhů z běžného života, což napomáhá žákům a studentům se s postavami ztotožnit. Tímto nenásilným způsobem jsou studenti motivováni k zamyšlení a zájmu se k danému vyjádřit, říci svůj názor, diskutovat. Toto vše napomáhá k rozvoji dovedností a klíčových kompetencí žáků.

Společně s autory výše uvedenými byla doposud vyzdvihována pozitiva filmových ukázek ve výuce. Vesměs nalezneme v literatuře jen výhody filmových ukázek a využití audiovizuálních prvků ve výuce, ale bylo by také vhodné, alespoň ve zkratce, vyjmenovat několik „negativ“, jenž mohou odpůrci využívání audiovizuálních ukázek použít. Mezi ně můžeme zařadit:

- délku (délka ukázky a délka vyučovací hodiny, kdy aby ukázka měla řádnou a ucelenou výpovědní hodnotu, často není promyšlené, nepatří do tematických celků),
- nerovnosti u žáků (například zaujetí pro danou problematiku, úroveň jazykových dovedností, apod.)
- správné vyvážení ukázky a následná hloubka a šířka diskuse a probrané látky.

Z tohoto důvodu je nutná důkladná a promyšlená příprava využití audiovizuální ukázky, aby nedošlo například k absurdním výběrům ukázek (neodpovídá věku žáků, není tematicky přípustné, příliš vysoká míra abstrakce či nadsázky, apod.).

Klíčovou otázkou ve filmech je kam, jak a jakou část či zda celek zařadit do výuky. Současná kinematografie nabízí filmy nejen podle nových románů a bestsellerů (např.: *Trilogie*

„*Padesát odstínů*¹⁹ ...“; „*Než jsem tě poznala*²⁰“; „*Harry Potter a*²¹ ...“), ale i podle děl autorů z dob minulých (např. „*Jana Eyrová*²²“, „*Přítelkyně z domu smutku*²³“; „*Saturnin*²⁴“) a mnoho a mnoho dalších. Samozřejmě pokud bychom šli do extrémů, mezi příklady špatné volby audiovizuální ukázkou můžeme zařadit právě výše zmiňované filmy *Padesát odstínů* dle autorky E. L. James právě do výuky na základních školách, kdy tyto filmy nejsou přístupné dětem do patnácti let.

Může se zdát, že v rámci předmětu český jazyk a literatura tíhne využívání audiovizuálních ukázek spíše k literární části předmětu, nicméně pokud se na to podíváme z komplexnějšího hlediska, jedna dobře zvolená ukáзка může posloužit pro více oblastí tohoto předmětu. Abychom si to lépe představili, je nasnadě názorný příklad. Vzhledem k tomu, že je práce zaměřena na základní i střední školy, příklad je uveden pro obě tyto úrovně vzdělávání.

¹⁹ JAMES, E. L. *Padesát odstínů šedi: Fifty shades of grey : knižní předloha stejnojmenného filmu*. V Praze: XYZ, 2015. ISBN 978-80-7505-043-4.

Padesát odstínů šedi [film]. Režie SAM TAYLOR-JOHNSON. Podle literární předlohy E.L. James, USA 2015

²⁰ MOYES, Jojo. *Než jsem tě poznala*. Vydání třetí. Přeložil Lucie MIKOLAJKOVÁ. Praha: Ikar, 2016. ISBN 978-80-249-3147-0.

Než jsem tě poznala [Me Before You] [film]. Režie Thea SHARROCK. Podle literární předlohy Jojo MOYES. USA, Metro-Goldwyn-Mayer, 2016.

²¹ ROWLING, J. K. *Harry Potter a Kámen mudrců*. 9. vydání. Přeložil Vladimír MEDEK. V Praze: Albatros, 2017. ISBN 978-80-00-04724-9.

Harry Potter a Kámen mudrců [Harry Potter and the Philosopher's Stone] [film]. Režie Chris COLUMBUS. Podle literární předlohy J. K. ROWLING, Velká Británie / USA, 2001

²² BRONTĚ, Charlotte. *Jana Eyrová*. Přeložil Jarmila FASTROVÁ. Frýdek-Místek: Alpress, 2007. Klokán (Alpress). ISBN 978-80-7362-513-9.

Jana Eyrová [Jane Eyre] [film]. Režie CARY JOJI FUKUNAGA. Podle literární předlohy Charlotte Bronte, Velká Británie / USA, 2011

²³ KANTŮRKOVÁ, Eva. *Přítelkyně z domu smutku*. Praha: Ideál, 2017. Literární texty. ISBN 978-80-86995-31-1.

Přítelkyně z domu smutku [seriál]. Režie HYNEK BOČAN. Podle literární předlohy E. Kantůrková, Československo, 1992.

²⁴ JIROTKA, Zdeněk. *Saturnin*. 22. vyd., V nakl. Šulc - Švarc 9. Ilustroval Michal HRDÝ. Praha: Šulc - Švarc, 2009. ISBN 978-80-7244-260-7.

Saturnin [film]. Režie JIŘÍ VĚRČÁK, Podle literární předlohy Zdeněk Jirotky, Česko, 1994

6.1. Příklad využití vybrané filmové ukázky na základní škole

V osnovách pro základní školy je v osmých třídách probíráno téma Romantismu a období první poloviny devatenáctého století. V tomto období můžeme vyjmenovat celou řadu „velkých“ českých autorů, jako jsou Karel Hynek Mácha, Božena Němcová či Karel Jaromír Erben. Snad každý zná sbírku balad *Kytice* od K. J. Erbena. Toto dílo bylo v roce 2000 pod taktovkou režiséra F. A. Brabce zfilmováno a hned následující rok získalo ocenění Český lev. Jednotlivé zfilmované balady jsou autentickou prezentací literárního díla, a pokud se na něj blíže podíváme, zjistíme, že skýtá celou škálu témat pro Český jazyk a literaturu. Od obsahové stránky (samotný obsah balady, téma a zpracování), přes jazykovou stránku (využitý jazyk, slovosled, archaismy, historismy, synonyma, rozbor vět, určování slovních druhů a větných druhů) až k prostředí, kde se daná scéna nachází, co se děje v pozadí, co mají postavy na sobě, jak se chovají apod.

Abychom byli zcela konkrétní, je autorkou vybrána balada Svatební košile. Níže je uveden návrh rozboru vybrané balady v rámci výuky předmětu český jazyk a literatura na základních školách. Samozřejmě není v časovém harmonogramu reálné, aby byla celá 45minutová hodina věnována jedné baladě, proto je přiložen návrh přípravy na hodinu s tímto tématem (příloha č. 1). Následující body jsou pak příkladem možného rozboru vybrané balady.

Pro rozbor můžeme zvolit následující postup:

- Četba balady v psané verzi
- Vypsání pracovního listu – část literární
- Zhlédnutí filmové ukázky
- Vypsání pracovního listu – část filmová
- Komparace literárního a filmového zpracování – rozdíly, zajímavosti, co žáka upoutalo – vyhodnocení pracovního listu
- Diskuse
 - Jazykový rozbor – jaký jazyk byl použit v knize/filmu – je to srozumitelné
 - Dějový – je děj literární předlohy totožný s filmem? Prostor, časové zasazení děje.
 - Náboženský podtext

Pracovní list

Karel Jaromír Erben – Kytice
balada **Svatební košile**

Úkol 1.

Přečtěte si ukázkou a vyplňte jednotlivé body, následně ukázkou shlédněte a udělejte totéž. Porovnejte zjištěné.

		Literární ukázka	Filmová ukázka	Komparace (stejně, rozdíly)
Obsahová část	Téma			
	Čas, kdy se děj odehrál			
	Počet postav			
Jazyková část	Druh verše			
	Rychlost a plynulost			
	Archaismy			
	Synonyma			
	Historismy			
Prostředí	Místo, kde se děj odehrál			
	Konkrétní prvky z prostředí (alespoň 3)			

<p>Úkol 2.</p> <p>Rozeberte následující verš:</p> <p style="text-align: center;"><i>„Ach můj milý, ach pro nebe, tu dobu myslím na tebe; na tě jsem vždycky myslila, za tě se právě modlila!“</i></p>	
<p>Úkol 3.</p> <p>Následující verše převed'te do současné češtiny.</p>	
<p><i>„Moc, má panenke, moc se ptáš, jen honem pojd' - však uhlídáš. Jen honem pojd' - čas nečeká, a cesta naše daleká. Co máš, má milá, v pravici?“</i></p>	
<p><i>„Ho, ten růženec z klokočí jako had tebe otočí! Zúží tě, stáhne tobě dech: zahod' jej pryč - neb máme spěch!“</i></p>	
<p>Úkol 4.</p> <p>Popište co se děje na obrázcích a určete, ke které části balady patří.</p>	
	
	

Úkol 5.

Nalezněte v Baladě alespoň 3 náboženské prvky (zmiňky). Vysvětlete je.

1.

2.

3.

Úkol 6.

Projděte si ostatní balady ze sbírky a vyhodnoďte, která je Svatební košili nejvíce podobná, má stejné prvky.

6.2. Příklad využití vybrané filmové ukázky na střední škole

Pro názorný příklad využití filmové ukázky na střední škole byla autorkou vybrána filmová i literární „klasika“: *Dobryj voják Švejk* od autora Jaroslava Haška a filmové zpracování režiséra Karla Steklého z roku 1956. Ukázka je zařazena do výuky probírané látky poválečné literatury, konkrétně vliv první světové války, probíráno obvykle ve 3 ročníku středních škol v předmětu český jazyk a literatura. Jedná se o dílo z doporučené literatury k maturitě a povinné četby.

Běžná školní vyučovací hodina má 45 minut a proto není možné zhlédnout celý film, který v tomto případě má 105 minut - je vhodné vybrat jen nejdůležitější a vypovídající část z filmové adaptace. Podle autorky není nutné zacházet a hledat daleko. Můžeme se podívat hned na jedny z prvních stránek (12-15), kdy je všeobecně známá hláška a scéna „*Tak nám zabili Ferdinanda*“²⁵. Tato ukázka, ačkoli v knižní předloze má tři stránky, ve filmové předloze je ukázka krátká, čítá 2 minuty. Toto skýtá hned několik možností pro výuku, buď se déle, hlouběji či konkrétněji věnovat právě tomuto dílu a ukázce, či věnovat „uspořený“ čas na další díla či autory.

Pro názornou ukázkou je předložen pracovní list jako podklad pro výuku s použitím rozebírané filmové ukázky. Tato ukázka lze nejen rozebrat z hlediska literárního (literární dílo, jeho obsah, autor), ale také z hlediska jazykového, stylistického, a neméně podstatným aspektem, který tato ukázka skýtá, je historická stránka, její autentičnost a zasazení do tehdejší doby. Vyučovací hodina obsahující tuto ukázkou může mít následující strukturu (podklad pro výuku Příloha č. 2):

- Úvod do hodiny (zahájení, cíle)
- Rekapitulace předchozího učiva
- První světová válka
 - Autoři první světové války²⁶
 - Česká literatura
 - Jaroslav Hašek, a jeho život a dílo
 - Dobryj voják Švejk
 - Ukázka – literární, filmová
 - Pracovní list

²⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=p5TbMytjof8>

²⁶ POZNÁMKA AUTORKY: V přípravě na hodinu viz příloha uvedeno v jiné posloupnosti – záleží na pedagogovi, zda nechá ukázkou a práci s ní na konec hodiny, či uprostřed probírané látky

- Další autoři
 - Světová literatura
- Shrnutí
- Rozloučení

Pracovní list

Jaroslav Hašek

Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války

Ukázka „Tak nám zabili Ferdinanda“ (film 2:00-4:53, možno využít

<https://www.youtube.com/watch?v=p5TbMytjof8>; kniha str. 12-15)

Úkol 1.

Přečtěte si ukázkou a vyplňte jednotlivé body, následně ukázkou shlédněte a udělejte totéž. Porovnejte zjištěné.

		Literární ukázka	Filmová ukázka	Komparace (stejně, rozdíly)
Obsahová část	Rozsah ukázky			
	Počet postav			
	Doba			
Jazyková část	Styl Mluvy			
	Stylistika – opakování slov			
	Slovosled			
Prostředí	Kde se děj odehrává			
	Jak vypadá okolí/pozadí rozhovoru			

UKÁZKA:

„Některej revolver, paní Müllerová, vám nedá ránu1, kdybyste se zbláznili. Takovejch systémů je moc. Ale na pana arcivévodu si koupili jistě něco lepšího, a taky bych se chtěl vsadit, paní Müllerová, že ten člověk, co mu to udělal, se na to pěkně voblik. To vědí, střílet pana arcivévodu, to je moc těžká práce. To není, jako když pytlák střílí hajnýho, Tady jde vo to, jak se k němu dostat, na takovýho pána nesmíte jít v nějakých hadrech. To musíte jít v cylindru, aby vás nesebral dřív policajt.“

Úkol 2.

Uvedenou ukázkou jazykově rozeberte.

Úkol 3.

Uvedenou ukázkou přepište do moderní češtiny.

Úkol 4.

Popište obrázek, zařad'te do děje a okomentujte

Úkol 5.

Následující slovní spojení vysvětlete a řekněte v moderní češtině

Naládoval flingu

Mazání na vlasy

Byl jako řešato

Úkol 6.

V uvedené ukázce vyberte alespoň 2 příklady:

Předmět

Přívlastek shodný

Nespisovná slova

Úkol 7.

Z uvedené ukázky najděte a

Změňte vedlejší větu na větný člen

najděte slova složená(2) a určete jejich kořeny

najděte přirovnání a změňte je na moderní

7. Zapojení filmové výchovy do výuky

Při prvopočátku plánování praktické části této diplomové práce byly autorkou vyřčeny následující hypotézy, které byly následně podrobeny analýze.

- Filmové ukázky a filmová výchova se v současném školství vyskytuje minimálně.
- Současná mládež je přístupnější vzdělávání pomocí moderních metod a technologií.
- Profesně a věkově starší pedagogové jsou méně přístupni k moderním metodám výuky.
- Současný stav osnov (RVP) je nutné podrobit revizi.

Pro zjištění stávajícího stavu zapojení filmové výchovy do výuky na základních a středních školách a potvrzení/vyvrácení výše stanovených hypotéz, byl použit autorkou vytvořený jednoduchý dotazník čítající 11 otázek (2 otázky identifikační, 3 otázky uzavřené, 6 otevřených). Dotazníky byly zaslány prostřednictvím emailů na základní a střední školy po celé České republice, email byl vždy směřován na vedení školy s žádostí o předání na kompetentní osobu, tedy na vyučujícího českého jazyka.

Základem dotazníkového šetření byla identifikace respondenta z hlediska délky praxe a stupně vzdělávání, tedy jak dlouho je vyučující v praxi a na jaké úrovni vzdělávání učí. Tyto otázky byly zvoleny z hlediska šířky zpracovávaného průzkumu, který byl cílen na dvě skupiny s rozdílnou náplní. Otázka délky praxe v oboru má pro tento průzkum hodnotu zejména z hlediska „věkové“ struktury respondentů. Z vrácených dotazníků lze usoudit, že pedagogové s nižší délkou praxe jsou více otevřeni modernějším prvkům ve výuce, jako je právě filmová výchova a filmové ukázky.

Další otázky byly již konkrétně směřované na literární a filmovou výchovu, zejména pak na to, zda se s těmito pojmy setkali, zda je využívají a co si pod tím představují.

Nyní již konkrétně rozbor jednotlivých otázek:

- ***Máte ve škole či jste se setkal/a během své praxe se samostatným předmětem Filmová výchova (dále jen FV).*** Otázka uzavřená, kdy je zjišťován stav filmové výchovy na daném pracovišti a v rámci celé praxe daného pedagoga.
- ***Co si představujete pod pojmem FV na základních či středních školách.*** Otázka otevřená, která se zaměřuje na samotný „názor, zkušenosti a znalosti“ dotázaných, neboť každý si může pod tímto pojmem představit rozdílný výklad a následně i obsah

- ***Považujete využití filmových děl při výuce literatury za vhodné? Pokud ano, jakým způsobem?*** Otevřená otázka zjišťující názor na vhodnost a cílenost filmových ukázek v rámci výuky. Vhodnost a zejména pak účinnost filmových ukázek se v jednotlivých situacích velmi výrazně liší.
- ***Jaké překážky jsou podle Vás klíčové pro systematické zavádění FV do českých škol?*** Zde byl respondentovi připraven výběr z možných překážek (Nedostatečné znalosti učitelů v oblasti filmové historie a teorie; absence vhodné techniky ve třídách/ve škole pro promítání filmů v průběhu výuky; již tak tematicky obsáhlá literární výchova neumožňuje další rozšiřování; literatura je starší a hodnotnější umělecká forma než film, který je především prostředkem zábavy) a následně umožněno vyjmenování jiných relevantních překážek. Otázka byla směřována zejména na prověření možných problémů, dle pohledu pedagogů, které stojí v cestě filmové výchově ve školách.
- ***Využíváte v literární výchově nějakým způsobem filmové adaptace? Pokud ano, jakým způsobem?*** Otevřená otázka zaměřující se na konkrétní příklady filmových adaptací a ukázek, průzkum zda a hlavně jak a kde jsou tyto ukázky dle pedagogů vhodné.
- ***Co si myslíte, že by LV měla zahrnovat nad rámec daných osnov?*** Otevřená otázka, která má za úkol zjistit názory na stávající stav osnov, co by dle respondentů mělo/mohlo být více rozebráno, co by se naopak mohlo řešit jen okrajově.
- ***Zařadil byste FV do výuky?*** Otázka uzavřená, kdy možnostmi byly předměty „povinné“, „volitelné“ nebo „nezařadil bych“. Zde je jasné znění, nicméně je potřeba rozebrat důvod zařazení otázky. Autorka sama, jako pedagog českého jazyka, zastává pozitivní názor na zapojení filmové výchovy, potažmo filmových ukázek do výuky nejen jazyka českého, ale i do dalších předmětů. Otázkou zůstává, zda by se filmová výchova mohla zařadit i do učebních osnov. Stávající uspěchaná doba a pohodlnost současné mládeže je dle autorky velkým problémem, k jehož zlepšení právě toto může přispět.
- ***Jakou oblast Literární výchovy byste ve svých hodinách zpestřil prvky výchovy filmové.*** Otevřená otázka na zapojení filmových a audiovizuálních ukázek ve výuce. Má za cíl zmapovat názory a přístupy dotazovaných pedagogů.

- *V jaké oblasti Literární výchovy je zapojení filmové výchovy zcela nevhodné?*
Konkrétní otevřená otázka, která dává možnost „rozepsat“ se kritikům problematiky filmů ve výuce. Mapuje názor pedagogů, co vše dle nich nemusí nebo není vhodné pro dané téma/věkovou skupinu/předmět.

Odpovědi na výše rozebrané otázky byly zpracovány pro zjištění komplexnějšího pohledu na situaci na základních a středních školách. Hodnocení je rozděleno podle úrovně vzdělávání, ve které respondent působí (základní, střední) a dílčích subkapitol, dle otázek v dotazníkovém šetření:

- Geografické rozložení
- Struktura délky praxe
- Stávající stav filmové výchovy u respondentů
- Co filmová výchova je a co obsahuje?
- Filmy při výuce literatury
- Překážky
- Využívání filmových adaptací v literatuře
- Obsah literární výchovy nad rámec osnov
- Zařazení FV do výuky
- Zpestřená literární oblast filmem
- Nevhodné zapojení filmu

7.1. Dotazníkové šetření v číslech

Níže uvedená tabulka přehledně shrnuje provedené dotazníkové šetření v rámci krajů České republiky (mimo Prahy). Výběr oslovených škol byl zcela náhodný, podle dostupnosti emailových kontaktů na webových stránkách škol a stránce seznamskol.cz²⁷ byl vybrán náhodný počet školských zařízení (ZŠ a SŠ) v jednotlivých krajích a tyto emailem osloveny s žádostí o vyplnění přiloženého dotazníku. První dotazníky byly odeslány v únoru 2020, kdy byla očekávána minimálně nadpoloviční reakce oslovených škol a v rámci škol o předání

²⁷ <https://www.seznamskol.cz/>

minimálně na 2²⁸ pedagogy českého jazyka a literatury. Termín vrácení formulářů nebyl konkrétně specifikován.

Z geografického hlediska byla snaha autorky rozšířit šetření v rámci celé České republiky. Nezohledněny byly pouze školská zařízení z hlavního města. Nejvyšší počet oslovených škol byl v Kraji Vysočina, kde má autorka bydliště, dále pak rozšířeno do krajů, ke kterým má autorka vazbu. Aby bylo dotazníkové šetření v rámci celé České republiky, byly nalezeny a osloveny školská zařízení i v dalších kraje, ke kterým nemá žádnou vazbu. U základního vzdělávání bylo dohledáno a kontaktováno všech 13 krajů (jak bylo již zmíněno, hlavní město bylo z šetření vyjmutu). U středoškolského vzdělávání bylo vyhledávání, výběr a kontaktování náročnější. Nebyla tedy kontaktována středoškolská zařízení ve všech krajích, bylo kontaktováno 55 škol v 9 krajích.

Vzhledem ke globální situaci, která Českou republiku postihla²⁹, se návratnost velmi ztížila. Reakce škol a návratnost dotazníků je dle názoru autorky nižší, než za normálního stavu.³⁰ Po konzultaci s řadou pedagogů z blízkého okolí je právě vyhlášení nouzového stavu, uzavření a omezení školských zařízení jednou z možných příčin, proč školy nereagují na zaslánou žádost o spolupráci při vyplnění jednoduchého dotazníku. Jako příklad můžeme uvést případy pedagoga Jany Mrázkové ze školského zařízení v Olomouckém kraji a Karin Šimečkové z Jihomoravského kraje. Obě tyto pedagožky zasláný dotazník vyplnily a odeslaly zpět s doplněním, že v případě, že by byla situace jiná (nebyla Koronavirová krize) jejich přístup by byl k vyplnění dotazníku jiný. Celé emaily doprovázející vrácené dotazníky jsou k nahlédnutí v příloze č. 4.

²⁸ Počet 2 pedagogů byl uvažován z obecného předpokladu, že školy mají minimálně dva pedagogy tohoto předmětu.

²⁹ Pandemie Koronaviru, vyhlášený nouzový stav a uzavření školských zařízení

³⁰ Pedagogové a vedení školských zařízení, dle autorky, má zcela jinou práci a priority, které jsou v této nelehké době důležitější.

Tabulka č. 1 Dotazníkové šetření v číslech

Oslovené školy		128
Z toho	ZŠ	73
	SŠ	55
Komunikující školy		72
Z toho	ZŠ	46
	SŠ	26
Oslovené školy bez odpovědi		56
Z toho	ZŠ	27
	SŠ	29
Vrácené dotazníky		110
Z toho	ZŠ	67
	SŠ	43
Procento reakce škol*		56,25%
Z toho	ZŠ	63,01%
	SŠ	47,27%
Průměrný počet dotazníků z jedné školy		1,53
Z toho	ZŠ	1,46
	SŠ	1,65
Oslovené kraje ČR	ZŠ	13
	SŠ	9
Celkový počet otázek		11
Z toho	Uzavřených	5
	Otevřených	6

*Poměr počtu škol, na které byly dotazníky odeslány a počtu škol, ze kterých se dotazníky vrátily
Zdroj: Vlastní zpracování

7.2. Základní školy

V rámci dotazníkového šetření na úrovni základních škol bylo kontaktováno celkem 73 škol z celkového počtu 13 krajů republiky.

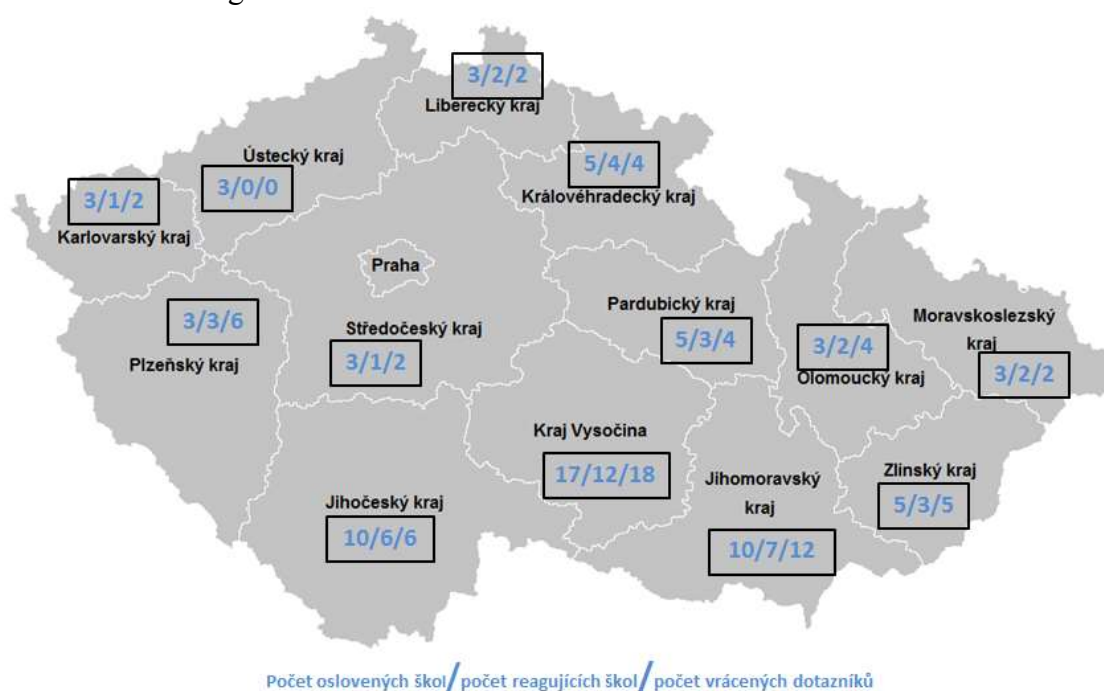
Geografické rozložení

V následujícím obrázku můžeme vidět konkrétnější rozložení v rámci České republiky, kdy uvedené číselné údaje jsou: Počet oslovených škol/počet komunikujících škol/počet vrácených dotazníků (př. 17/12/18). Jak můžeme vidět, některé školy vůbec na prosbu o spolupráci nereagovaly. Ačkoliv nereagovaly všechny školy, suma vrácených dotazníků pro

vyhodnocení situace na základních školách byl 67, neboť z některých škol odpovědělo více než jeden pedagog.

Nejvíce, jak oslovených školských zařízení, tak i vrácených dotazníků, bylo v rámci kraje Vysočina. Vysoký počet oslovených škol je zejména z důvodu, že autorka v tomto kraji žije a má zde kontakty v některých školách. Druhým krajem s nejvíce komunikujícími školami je Jihomoravský kraj. Naopak, ačkoli byla oslovena 3 školská zařízení v Ústeckém kraji, zde bohužel nereagovala ani jedna z oslovených škol. Z ostatních škol v krajích České republiky byly vráceny dotazníky alespoň 2/kraj.

Obrázek č. 1 Geografické rozložení dotazníkového šetření ZŠ

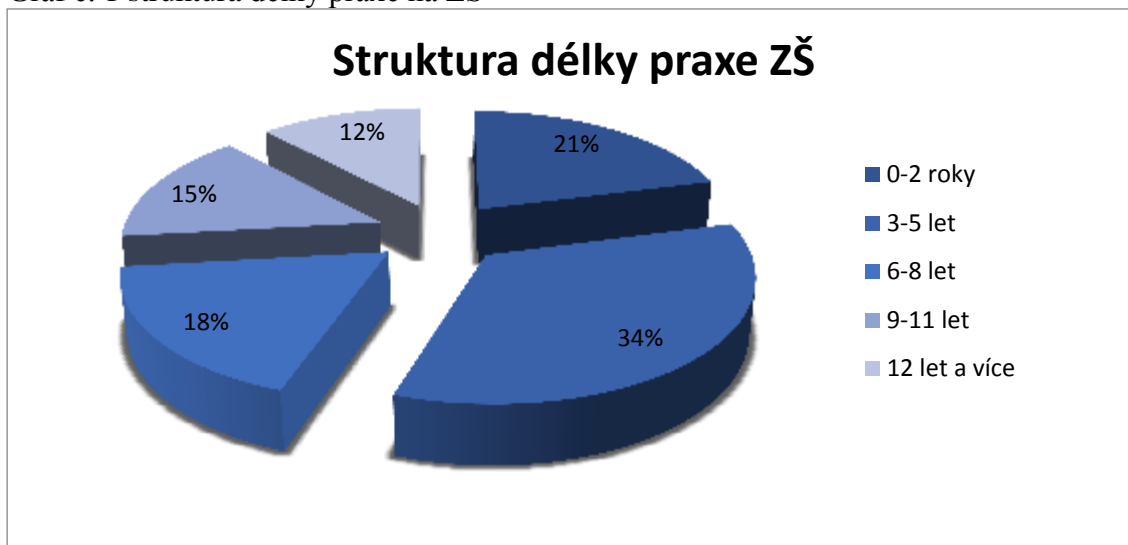

Zdroj: Vlastní zpracování

Struktura délky praxe

Z celkového počtu 67 ks příchozích dotazníků v kategorii základní školy bylo nejvíce respondentů v praxi 3 -5 let. Nejnižší počet odpovídacích je ve skupině délky praxe 12 a více let. Celkovou strukturu délky praxe lze vidět v grafu č.1.

Graf č. 1 struktura délky praxe na ZŠ

Zdroj: Vlastní zpracování

Stávající stav filmové výchovy u respondentů

Na otázku zda se respondenti setkali, případně zda je na jejich škole vyučována filmová výchova, odpověděli všichni shodně, a to záporně. Tato odpověď, vzhledem k úrovni vzdělávání – základní školy, byla předpokládána, neboť dle obecné znalosti autorky, základní školy spíše vyučují tradiční předměty (sportovní, hudební).

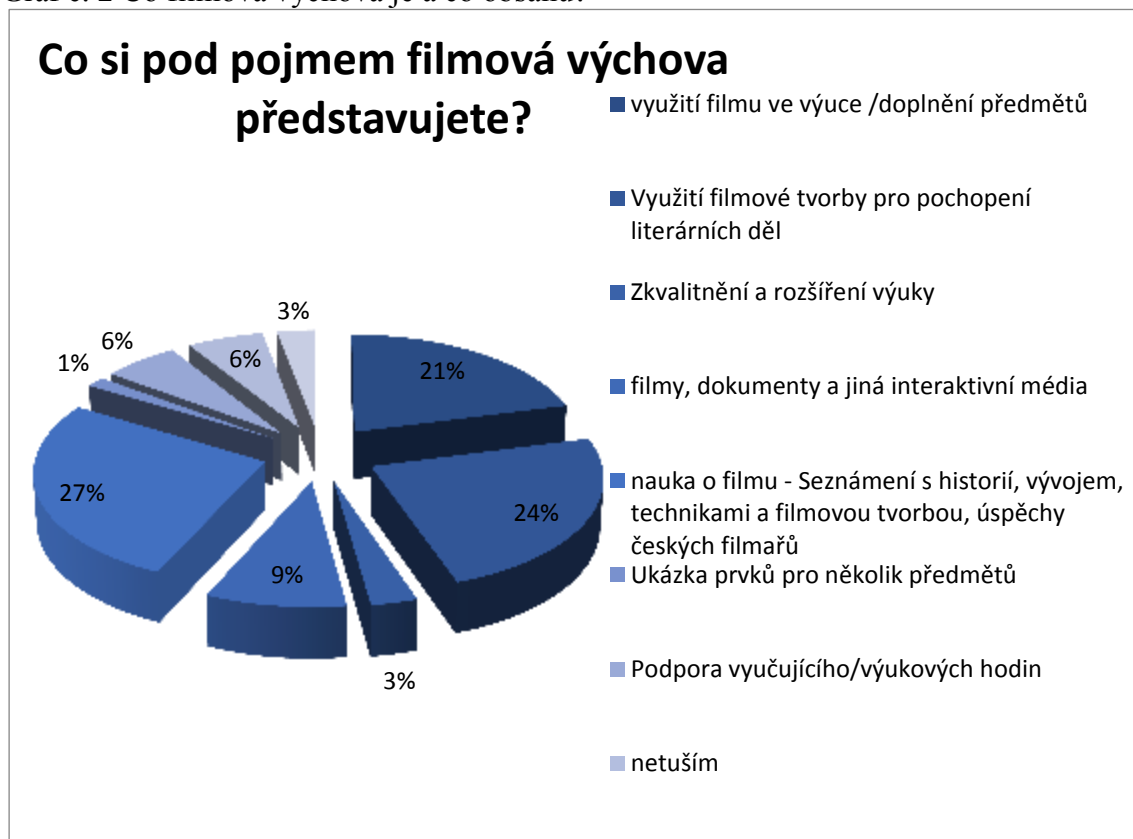
Co filmová výchova je a co obsahuje?

Odpovídající respondenti na otázku týkající se názoru na význam a obsah filmové výchovy si myslí, že filmová výchova je *nauka o filmu - seznámení s historií, vývojem, technikami a filmovou tvorbou, úspěchy českých filmařů, využití filmové tvorby pro pochopení filmových děl a využití filmu ve výuce/doplnění předmětů*. Zbývající odpovědi pak byly v nižší četnosti. Další odpovědi byly seskupeny do následujících skupin:

- Zkvalitnění a rozšíření výuky
- Filmy, dokumenty a jiná interaktivní média
- Ukázka prvků pro několik předmětů
- Podpora vyučujícího/výukových hodin
- Netuším
- Poznání filmové tvorby a využití IT v hodinách

Z odpovědí je patrné, že domněnky o tom, co přesně filmová výchova je, je spíše okrajové. Většina respondentů spíše předpokládá, že se jedná o filmové a audiovizuální ukázky v rámci hodin, doplnění hodin a podpora (pomůcka) do hodin a vyučujícímu. Ačkoli je to procento velmi malé (1%), názor, že filmová výchova je využití filmových ukázek pro více než jeden předmět, tu je. A zejména na základních školách je dle autorky toto nejlepší výhodou filmových a audiovizuálních ukázek.

Graf č. 2 Co filmová výchova je a co obsahu?

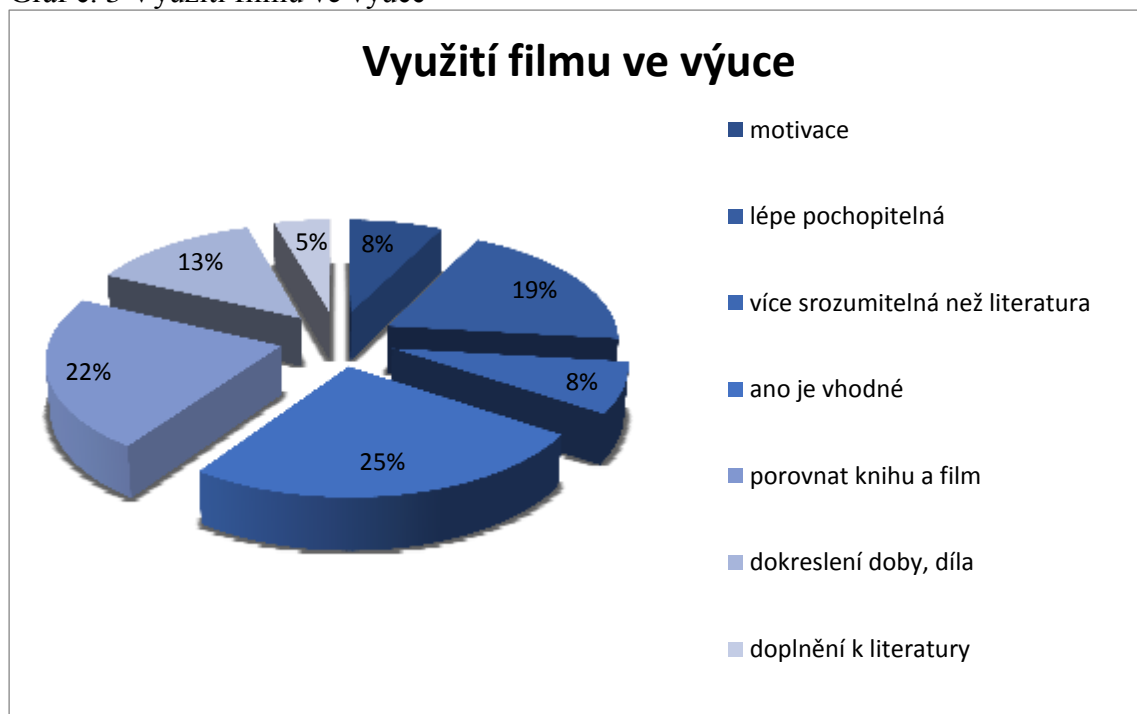
Zdroj: Vlastní zpracování

Filmy při výuce literatury

Odpovídající respondenti se v otázce, zda vidí vhodnost využití filmu ve výuce, shodli, že toto vhodné je. 17 z celkového počtu odpovídajících uvedlo pouze „Ano, je vhodné“, zbývající pak své vyjádření doplnili krátkým (v 5 případech delším) rozvedením odpovědi. Dle dotazníkového šetření je především film nápomocný pro pochopitelnost probírané látky. Jeden z respondentů (délka praxe 0-2 roky) uvedl: „Považuji za velmi přínosné. Lze zapůsobit na zrak a sluch žáků. Možnost porovnat knižní předlohu a interpretaci žákem vs.

režisérem“³¹, Další pak (délka praxe 0-2 roky): „*Ano, sama nějaké ukázky občas použiji při výuce. Dětem prvně jev vysvětlím a pro lepší pochopení si jej dokážou představit v konkrétní situaci ve filmu. Např. když jsme brali přísloví, odkázala jsem se na tetu Kateřinu ze Saturnina. Nebo u vtipkování na Rakousko-Uherskou dobu, pustila jsem jim Švejka, kde lépe pochopili a více si zapamatovali toto dílo ...*“³² Rozvitě vyjádření měli spíše respondenti s kratší délkou praxe. Toto si lze snadno vysvětlit – podle autorky právě mladší pedagogové mají blíže k moderním technologiím, a hlavně se s žáky snaží více „komunikovat jejich stylem“. Nejméně odpovědí pak bylo doplněno komentářem k doplnění literatury – zjednodušuje to a pomáhá to studentům lépe si literární díla představit a pochopit.

Graf č. 3 Využití filmu ve výuce

Zdroj: Vlastní zpracování

Překážky

Uzavřená otázka dotazující se respondentů na názor ohledně překážek, které by mohly bránit zavádění filmové výchovy do škol, umožňovala respondentovi odpovědět na více uvedených variant, případně uvést jiné důvody. V tabulce č. 2 můžeme vidět vyjmenované jednotlivé varianty odpovědí a k nim uvedenou četnost těchto odpovědí. Jak je vidět, většina

³¹ Citovaná odpověď z dotazníkového šetření.

³² Citovaná odpověď z dotazníkového šetření.

respondentů (46 z 67) uvedla více než jednu z možných variant. 18 dotazovaných uvedlo jiný důvod, který v zavádění filmové výchovy do škol vidí. Hlavními těmito důvody byly:

- nedostatek času (50% z odpovědí „Jiný důvod“)
- nedostatečná kvalifikace (28%)
- nechut' (11%)
- byrokracie (11%)

Tabulka č. 2 Překážky bránící systematickému zavádění filmové výchovy do Základních škol

Varianta odpovědi	četnost
Nedostatečné znalosti učitelů v oblasti filmové historie a teorie.	23
Absence vhodné techniky ve třídách/ve škole pro promítání filmů v průběhu výuky.	29
Již tak tematicky obsáhlá literární výchova neumožňuje další rozšiřování.	25
Literatura je starší a hodnotnější umělecká forma než film, který je především prostředkem zábavy.	9
Jiný důvod - uveďte:	18

Zdroj: Vlastní zpracování

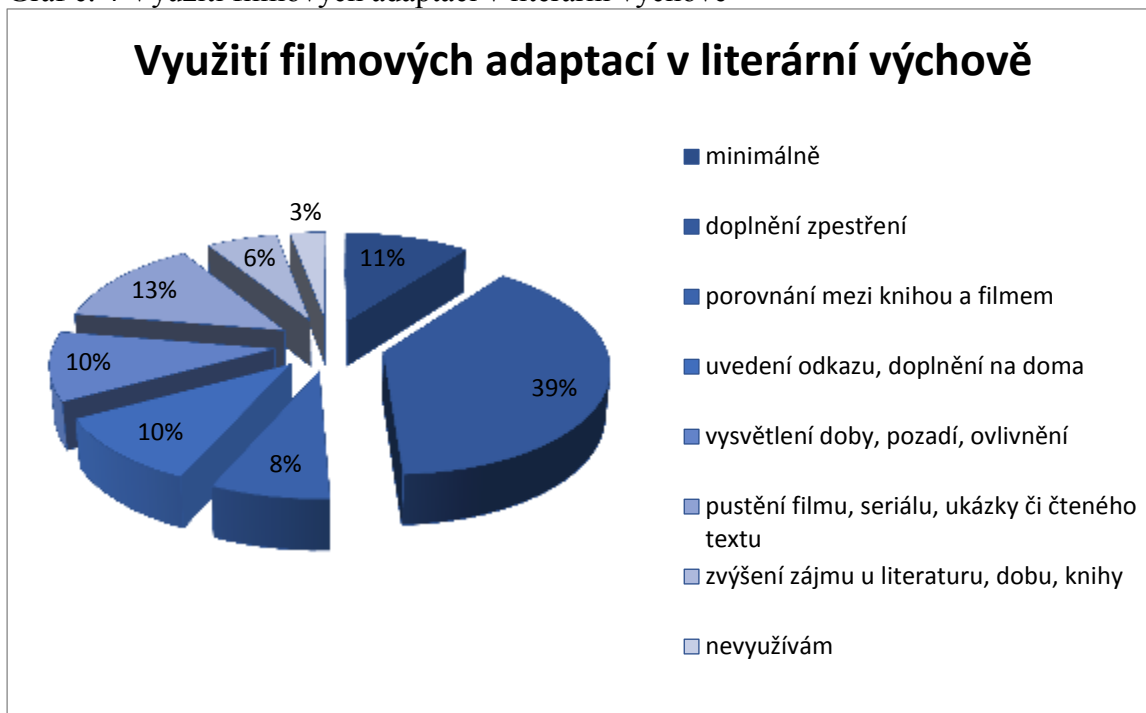
Využívání filmových adaptací v literatuře

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že více jak 13% respondentů buď filmovou ukázkou vůbec nevyužívá, nebo je využívá minimálně. Zbývající respondenti pak uvedli, že filmové adaptace jsou jimi v literatuře využívány, v převážné míře zejména pro doplnění/zpestření výuky. Např.: „*Stále jen jako doplněk, žáci v dnešní době jsou k filmové tvorbě přístupnější než k četbě*³³ (délka praxe 6-8 let)“. Mnozí pedagogové využívají filmové zpracování čteného textu – zde žáci primárně porovnávají jednotlivé ukázky. Neméně důležitou skupinou odpovědí je *uvedení odkazu, doporučení na doma*“. Toto je dle autorky jedním z možných řešení, neboť v současném obsahovém naplnění jednotlivých hodiny se na filmové ukázky nenachází čas. Nezanedbatelným faktem, který respondenti svými odpověďmi částečně potvrdili (6% z respondentů), je, že filmové adaptace zvyšují zájem žáků o literaturu, např.: „*ano, děti jsou svolnější k filmům než k četbě knih (19. - 20. století)*“³⁴ (délka praxe 3- 5 let).

³³ Citovaná odpověď z dotazníkového šetření.

³⁴ Citovaná odpověď z dotazníkového šetření.

Graf č. 4 Využití filmových adaptací v literární výchově

Zdroj: Vlastní zpracování

Obsah literární výchovy nad rámec osnov

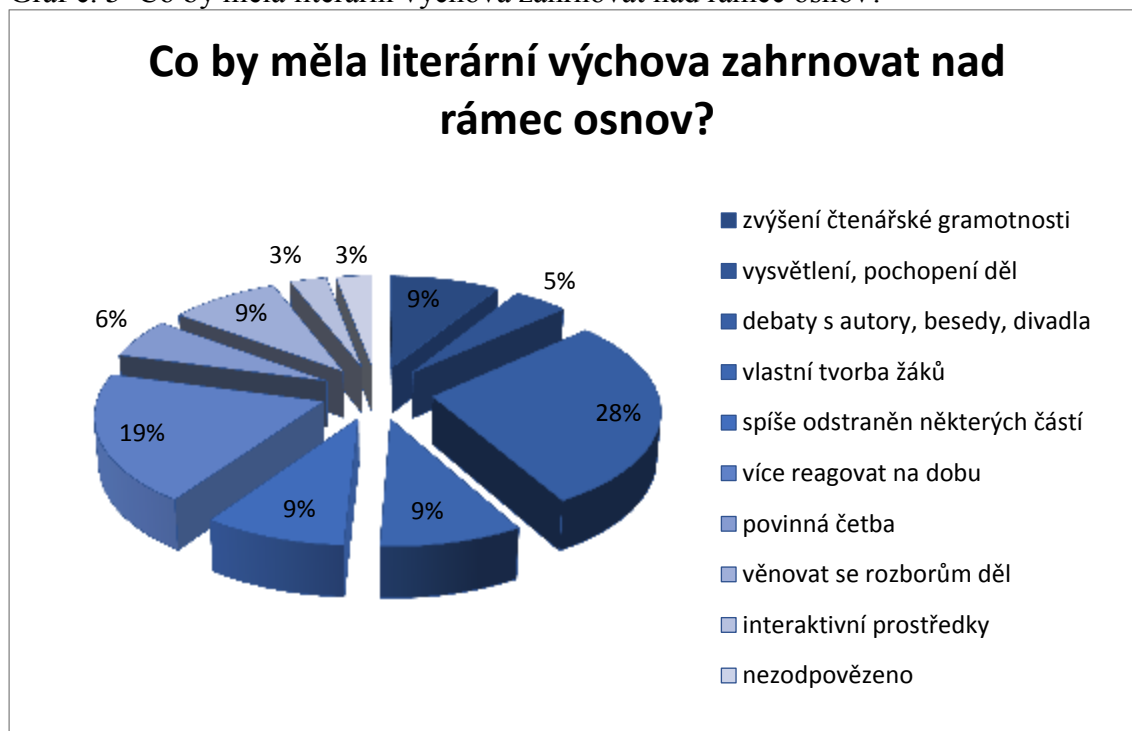
Každé školské zařízení dodržuje stanovené osnovy vzdělávacích programů stanovených Ministerstvem školství České republiky (RVP), případně svými osnovami a programy (ŠVP). Respondenti byli dotazováni, co by, dle jejich názoru, měla literární výchova zahrnovat nad rámec daných osnov. Nejvíce z odpovídajících uvedlo především debaty s autory, různé besedy, divadla a jiné doplnění výuky literatury. Odpověď např. „*Pravidelné návštěvy knihoven a absolvování zajímavých programů věnujících se četbě a čtenářské gramotnosti*“³⁵ (pedagog v praxi 3-5let). Respondent s délkou praxe do 2 let uvedl následující odpověď: „*Nad rámec asi nic. Spíše bych jí spoustu ubrala. Literatura v mém podání je spíše zaměřena na čtenářskou gramotnost, kdežto literatura jedné mé kolegyně je čistě zaměřena na definice autor-dílo, autor-dílo. Což si myslím, že není zrovna nejlepší. Podle mého názoru žákovi stačí poznat jedno stěžejní dílo konkrétního autora a umět o něm mluvit. Než se naučit 50 děl a autorů, z nichž si zapamatuje jen 10, ale rozbor díla už nezvládá*“³⁶. Obdobné tvrzení mělo 9% z odpovídajících.

³⁵ Citovaná odpověď z dotazníkového šetření.

³⁶ Citovaná odpověď z dotazníkového šetření

Autorka práce sdílí stejný názor jako uvedená skupina respondentů, stávající osnovy by bylo vhodné zrevidovat, aktualizovat a hlavně zjednodušit a přiblížit cílovým skupinám. Autorka by též doplnila více rozborů a podpořila rozvoj čtenářské gramotnosti.

Graf č. 5 Co by měla literární výchova zahrnovat nad rámec osnov?

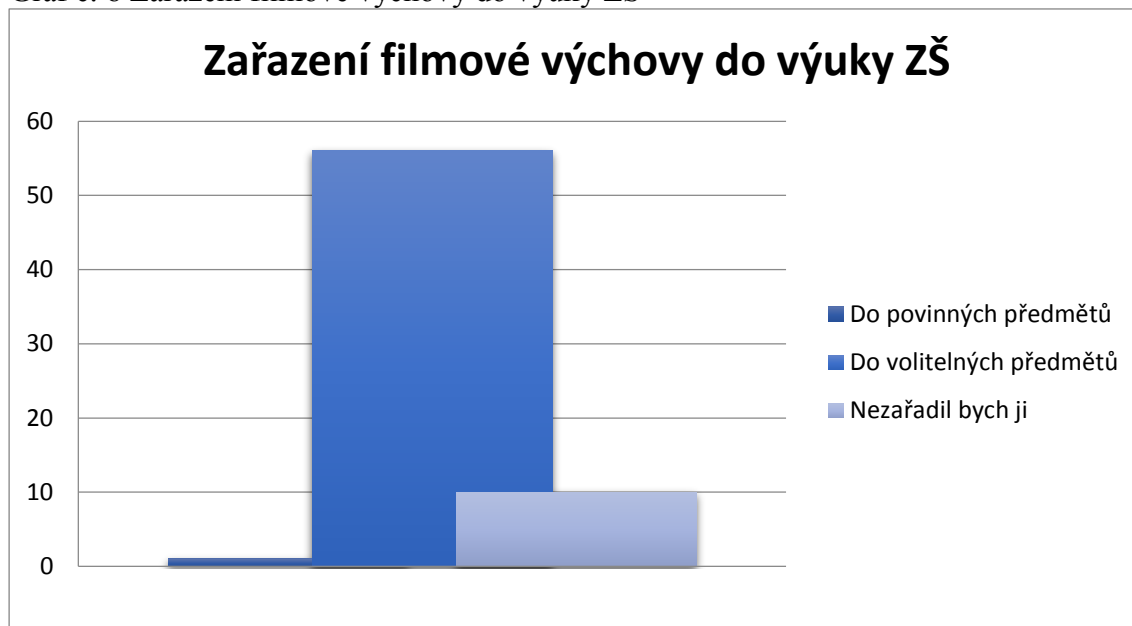

Zdroj: Vlastní zpracování

Zařazení FV do výuky

Uzavřená otázka se třemi možnými odpověďmi, do které skupiny by respondenti případně zařadili filmovou výchovu, se drtivá většina (více než 83%) shodla, že filmová výchova by měla spadat do volitelných předmětů. Naopak více než 14% z odpovídajících uvedlo, že by takovýto předmět vůbec nezařadili. Jeden z odpovídajících by pak předmět zařadil do povinných předmětů. Zde můžeme jasně vidět, že převažující většina sdílí názor, že možnost takového předmětu by měla být žákům zpřístupněna.

Graf č. 6 Zařazení filmové výchovy do výuky ZŠ

Zdroj: Vlastní zpracování

Zpestřená literární oblast filmem

Odpovědi na otázku, kterou část literární výchovy by respondent obohatil filmem či audiovizuálními ukázkami jsou ve dvou případech převažující: první je, že by měla být obohacena celá literární výchova, druhá převažující skupina pak byla již konkrétnější, tedy uvedla „*Starší literatura*“. Další oblast, kterou vidí respondenti jako velmi vhodnou pro zpestření filmovými ukázkami, je pak předválečná literatura.

Souhrn odpovědí (seskupených do skupin, dle svého obsahu) je možno vidět v tabulce č. 3.

Tabulka č. 3 oblasti literární výchovy zpestřitelné filmem

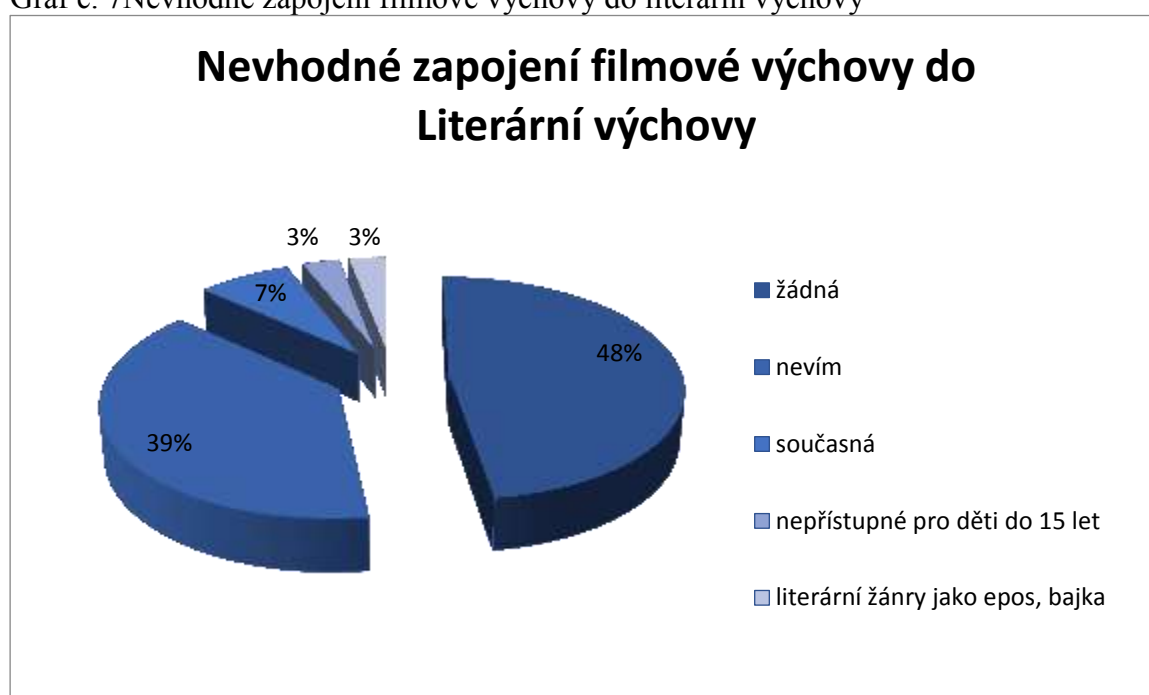
Varianta odpovědi	Četnost
moderní literatura	4
starší literatura	21
klasická literatura	4
všechny	21
předválečná a válečná	8
poezie	2
21. století	2
rozbory děl	2
20. století	3

Zdroj: Vlastní zpracování

Nevhodné zapojení filmu

Poslední dotazníková otázka se týkala ukázek, které by mohly být nevhodné pro literární výchovu. Skoro polovina odpovídajících uvedla „žádná“, necelých 40% pak neví. Zbývající respondenti uvedli názory, že nevhodné pro literární výchovu jsou ukázky zejména současné, nepřístupné pro děti do 15 let a literární žánry jako epos a bajky. Množství odpovědí „nevím“ a „žádné“ potvrzuje hypotézu, že pokud je filmová ukázka správně vybrána a následně žákům prezentována, nemusí být nutně nevhodná.

Graf č. 7 Nevhodné zapojení filmové výchovy do literární výchovy

Zdroj: Vlastní zpracování

7.2.1. Shrnutí

V první řadě je nutné zmínit, že hodnocení jednotlivých otázek i celého dotazníku byl zpracován (otázky seskupeny) na základě zhodnocení autorky.

Na základě výše zmíněných hodnocení jednotlivých částí dotazníkového šetření na úrovni základních škol můžeme usoudit následující:

- Převažují názory o vhodnosti či použitelnosti filmu a audiovizuálních ukázek ve výuce.

- Filmová výchova jako taková na základních školách není vyučována a pedagogové se s ní doposud neseťkali.
- Filmová výchova je především nauka o filmu, jeho historii, vývojem, tvorbou a tvůrci.
- Předmět jako takový by bylo vhodné zahrnout a žákům nabídnout v rámci volitelných předmětů.
- V případě vhodně zvolené filmové ukázky se minimalizuje její případná nevhodnost.

Jak můžeme vidět, vesměs jsou názory na filmovou výchovu na základních školách pozitivní, ačkoli většina pedagogů si představuje pod pojmem filmová výchova využívání filmů a jiných audiovizuálních ukázek v rámci již stávajících hodin a předmětů. Povědomí a zejména zapojení filmů a filmové výchovy do stávající výuky je především v kompetenci mladších pedagogů, kteří mají blíže nejen k moderním technologiím (v porovnání s pedagogy předdúchodového věku), ale také k žákům a jejich způsobu myšlení. Ano, pedagog musí zůstat objektivní, žáky vzdělávat dle stanovených osnov, ať už z RVP či ŠVP, ale velký podíl právě na zájmu samotných žáků se vzdělávat má pedagogův přístup a prezentace dané látky. Pokud se podíváme na hodnocení jednotlivých otázek vzhledem k vazbě na délku praxe (zhodnocení všech odpovědí dotazníku dle autorky), byly odpovědi na otázky rozděleny do následujících skupin:

- Zcela ano, souhlasí a podporují filmovou výchovu
- Ano, využívají filmové ukázky, ale nepřikládají jim vysokou váhu
- Ano, využívají filmové ukázky pouze jako zpestření výuky
- Ne, filmovou výchovu nevyužívají, ukázky pouze minimálně
- Ne, filmovou výchovu nevyužívají a jsou proti jejímu zavádění do škol.

Na základě tohoto rozdělení při pohledu na délku praxe můžeme vidět vazbu, kde v převážné většině mladí pedagogové, tedy pedagogové s nižší délkou praxe, mají pozitivní názor na film a filmovou výchovu, její zapojení do výuky a přiblížení se studentům právě využitím jim blízkých audiovizuálních pomůcek. Naopak, co se týče negativního nebo přímo záporného postoje k filmovým ukázkám a jejich využívání ve výuce, je nejvíce zastoupena skupina s délkou praxe 12 a více let. Opět je toto relativně snadno zdůvodnitelné – čím starší pedagog, tím větší pravděpodobnost, že se bude držet zavedených standardů a je proti inovativním a moderním metodám výuky.

Tabulka č. 4 Vazba délky praxe na přístup k filmové výchově

	Délka praxe					Celkem
	0-2 roky	3-5 let	6-8 let	9-11 let	12 let a více	
Zcela ano, souhlasí a podporují filmovou výchovu	5	12	1	3	1	22
Ano, využívají filmové ukázky, ale nepřikládají jim vysokou váhu	3	9	2	5	0	19
Ano, využívají filmové ukázky pouze jako zpestření výuky	4	1	5	2	1	13
Ne, filmovou výchovu nevyužívají, ukázky pouze minimálně	2	1	3	0	2	8
Ne, filmovou výchovu nevyužívají a jsou proti jejímu zavádění do škol.	0	0	1	0	4	5
Celkem	14	23	12	10	8	X

Zdroj: Vlastní zpracování

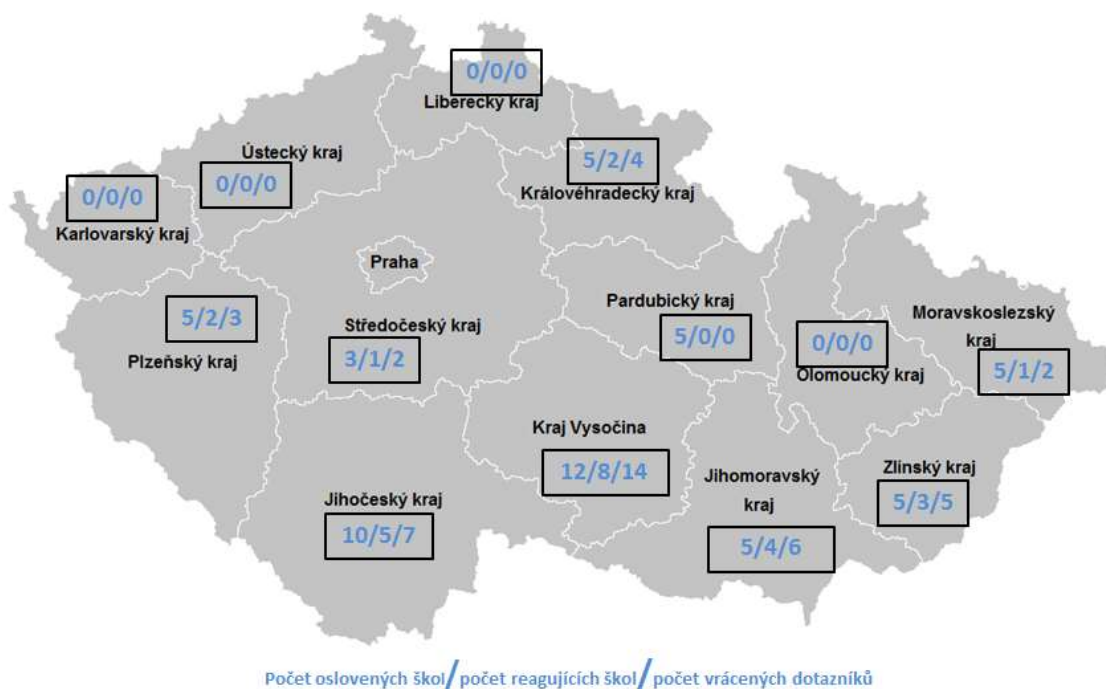
7.3. Střední školy

Pro střední školy je situace ohledně získaných dotazníků obdobná jako u škol základních. Ačkoli nebyla oslovena středoškolská zařízení ve všech krajích, byl získán vzorek dotazníků pro vyhodnocení situace.

Geografické rozložení

Z Obrázku níže můžeme vypozorovat, že nejvíce oslovených škol bylo v jižní části republiky, zejména pak Kraj Vysočina, Jihomoravský kraj a Jihočeský kraj, kde i nejvíce škol reagovalo a komunikovalo.

Obrázek č. 2 Geografické rozložení dotazníkového šetření SŠ

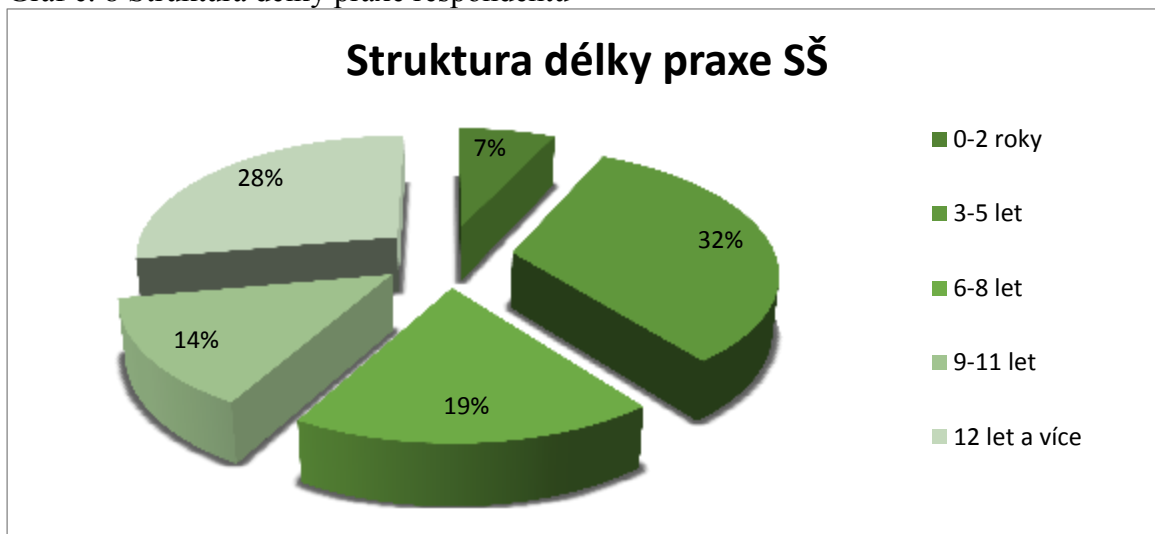

Zdroj: Vlastní zpracování

Věková struktura

Graf č. 8 znázorňuje věkovou strukturu oslovených respondentů ve skupině střední školy. Je patrné, že nejvíce zodpovídaly a vyjádřili svůj názor pedagogové českého jazyka a literatury na středních školách s délkou praxe 3 – 5 let. Nejméně, konkrétně pouze 3 dotazníky z přijatých 43, odeslali respondenti s délkou praxe do dvou let. 12 přijatých dotazníků vyplnila skupina pedagogů s praxí více jak 12 a více let. Z hodnot této otázky vidíme zejména ochotu pedagogů různých věkových kategorií spolupracovat a pomoci při výzkumu a tím rozvoji dalších pedagogů.

Graf č. 8 Struktura délky praxe respondentů

Zdroj: Vlastní zpracování

Stávající stav filmové výchovy u respondentů

Vzhledem k tomu, že v rámci středních škol nebyla oslovena žádná „specializovaná“ škola přímo na film a filmovou výchovu, je odpověď respondentů na otázku „*Máte ve škole či jste se setkal/a během své praxe se samostatným předmětem Filmová výchova (dále jen FV)*“ NE. Z tohoto lze usoudit, že ačkoli stávající doba umožňuje a nabízí celou řadu prvků a podnětů pro výuku tímto směrem, na všech školách, které na dotazník odpověděli, se s tímto pedagogové zatím nesešli.

Co filmová výchova je a co obsahuje?

Vyhodnocení otázky, která se ptá na názor respondentů, co filmová výchova je a co obsahuje, je komplikovanější, proto jsou odpovědi klasifikovány do následujících skupin odpovědí, které jsou stejné, podobné nebo obdobné.

- Sledování filmů a audiovizuálních ukázek ve výuce - doplnění a získání informací,
- výuka filmů a filmové historie,
- nic konkrétního,
- filmové adaptace knih - přiblížení studentům,
- seznámení s filmy a dokumenty - význam pro společnost,
- účinnost a efektivnost využití filmů ve výuce.

Na základě tohoto rozdělení jsme pak mohli snáze vyhodnotit strukturu odpovědí a názory jednotlivých respondentů. Nejvíce respondentů se přiklání k názoru, že filmová výchova je především sledování filmů a audiovizuálních ukázek ve výuce, přičemž hlavním cílem a smyslem je získávání nových informací a doplnění informací již získaných. Nejmenší počet respondentů odpověděl, že si pod tímto pojmem nic konkrétního nepředstavuje. Pokud se v tomto případě podíváme na strukturu délky praxe odpovídajících respondentů tímto způsobem, 2 ze 3 odpovídajících spadají do skupiny 12 let a více. Z tohoto lze usoudit, že někteří profesně starší pedagogové moderním metodám a prvkům nepodléhají nebo se o ně nezajímají.

Graf č. 9 Co filmová výchova je a co obsahuje?

Zdroj: Vlastní zpracování

Filmy při výuce literatury

Všichni dotazovaní a odpovídající respondenti se naprosto shodli na vhodnosti využívání filmových ukázek ve výuce literatury. Například odpověď respondenta, který je v praxi více jak 12 let: „Ano, považuji. S dětmi ráda porovnávám knižní předlohu a filmové zpracování /např. diskuze v rámci četby Erbenovy Kytice a filmového zpracování v režii F.A. Brabce, totéž Máchův Máj + Máj – režie F.A. Brabec, trilogie Pán prstenů atd.³⁷“, nebo respondent s délkou praxe 3 – 5 let: „Jde vlastně o jinak pojatou práci s textem, akorát ve filmovém zpracování. Jedná se vlastně i o režisérovu interpretaci daného díla. Rozhodně do hodin

³⁷ Citována odpověď z dotazníkového šetření

literatury patří..³⁸“ Z citovaného je zcela patrné, že filmové ukázky k výuce literatury patří a že je vhodné je používat. Ačkoli všechny odpovědi byly kladné a potvrzující, že filmové ukázky jsou ve výuce vhodné, byly zde odpovědi potvrzující, ale skeptičtější, např.: „pokud je učitel dobře obeznámen s filmem a jeho využíváním“³⁹.

Překážky

V případě dotazu na překážky v zavádění filmové výchovy do českých škol byla respondentům nabídnuta možnost výběru z odpovědí:

- nedostatečné znalosti učitelů v oblasti filmové historie a teorie,
- absence vhodné techniky ve třídách/ve škole pro promítání filmů v průběhu výuky,
- již tak tematicky obsáhlá literární výchova neumožňuje další rozšiřování,
- literatura je starší a hodnotnější umělecká forma než film, který je především prostředkem zábavy,
- jiný důvod – uveďte.

Respondent v rámci otázky nebyl omezen výběrem pouze jedné odpovědi, tudíž mohl označit více než jednu možnost a zároveň odpověď doplnit svým výkladem. Hodnocení přijatých odpovědí byla data zpracována do tabulky č. 5. Na základě výsledků můžeme konstatovat, že největší překážkou pro zavádění filmové výchovy do škol (z možností daných v dotazníku) je zejména skutečnost, že literární výchova je již tak obsáhlá, že neumožňuje další rozšiřování. Následuje druhá nejvyšší četnost - odpověď, že pedagogové nejsou dostatečně znalí v dané problematice (filmová historie a teorie). Naopak nejméně častou odpovědí je varianta, která prezentuje spíše odpůrce filmové výchovy a audiovizuálních ukázek ve výchově, a zastává názor, že film je především prostředkem zábavy. Necelá polovina, 41% respondentů odpovědělo, nebo svou odpověď doplnilo jinými důvody, které byly v 15 z 18 případů, tedy časová náročnost. Ve zbývajících třech případech byl uveden důvod nedostatečná kvalifikace pedagogů a kombinace uvedených faktorů.

³⁸ Citována odpověď z dotazníkového šetření

³⁹ Citována odpověď z dotazníkového šetření

Tabulka č. 5 Vyhodnocení otázky „*Jaké překážky jsou podle Vás klíčové pro systematické zavádění FV do českých škol?*“

Varianta odpovědi	četnost
Nedostatečné znalosti učitelů v oblasti filmové historie a teorie.	14
Absence vhodné techniky ve třídách/ve škole pro promítání filmů v průběhu výuky.	10
Již tak tematicky obsáhlá literární výchova neumožňuje další rozšiřování.	16
Literatura je starší a hodnotnější umělecká forma než film, který je především prostředkem zábavy.	6
Jiný důvod - uveďte:	18

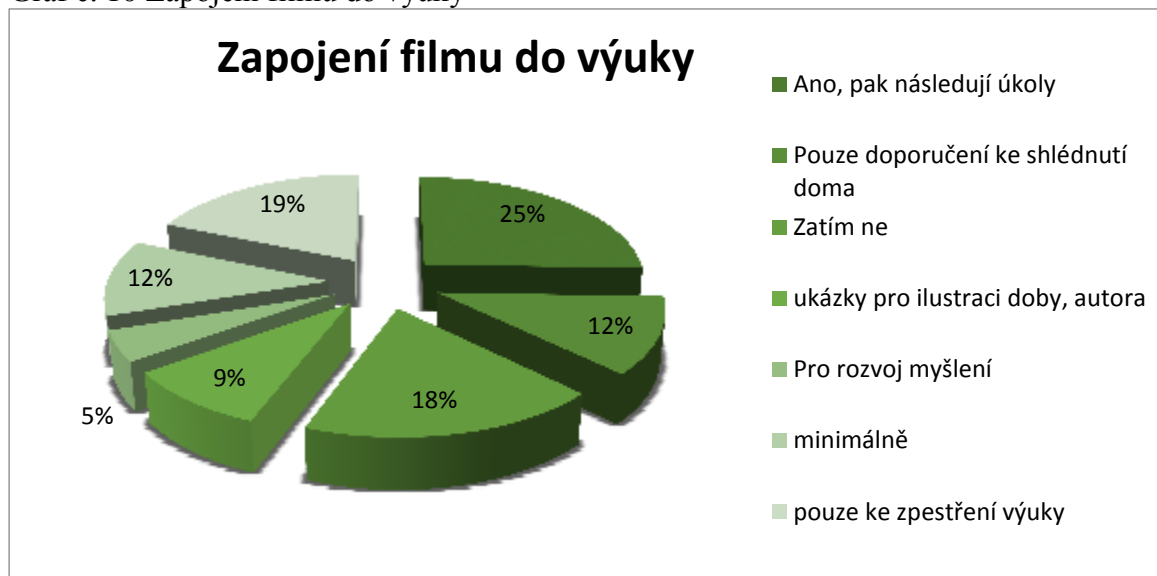
Zdroj: Vlastní zpracování

Využívání filmových adaptací v literatuře

Z grafu č. 10 je patrné, že o první příčky se dělí odpověď „Ano“ (25%), „Pouze jako zpestření výuky“ (19%) a „Zatím ne“ (18%). Většina odpovědí „Ano“ je více rozvitá, a to o informaci, že v případě využití filmové ukázky má odpovídající pedagog připravené úkoly pro žáky, které prověřují či doplňují znalosti. „Zpestření výuky“ je zejména pro rozšíření a zaujetí studentů, jejím přiblížení probírané látky či doby. Převážná většina odpovědí „zatím ne“ byla strohá, jedna však výrazně vyčnívá, jedná se o respondenta s délkou praxe 12 a více let „*V podstatě ne, ale v rámci avantgardy i nástupu moderních umění ve 20. století jsem promítal např. Fischingera, Richtera, Man Raye aj. U maturitních oborů šlo využít i tvorbu 60. a 70. let. Kdysi jsem i provozoval něco jako filmový klub ve škole. Nyní už je to na odborné škole trochu passe (díky požadavkům na státní maturitu i změně myšlení samotných žáků)*⁴⁰.“ Jednou z dalších skupin odpovědí je odpověď: „pouze doporučení ke zhlédnutí doma“, kdy je dle relevantních odpovědí v dotazníkovém šetření buď zadávány filmy a filmové ukázky studentům na doma jako úkol povinný, nebo pouze doporučeno, na co by se studenti mohli podívat a tím si rozšířit problematiku.

⁴⁰ Citovaná odpověď z dotazníkového šetření

Graf č. 10 Zapojení filmu do výuky

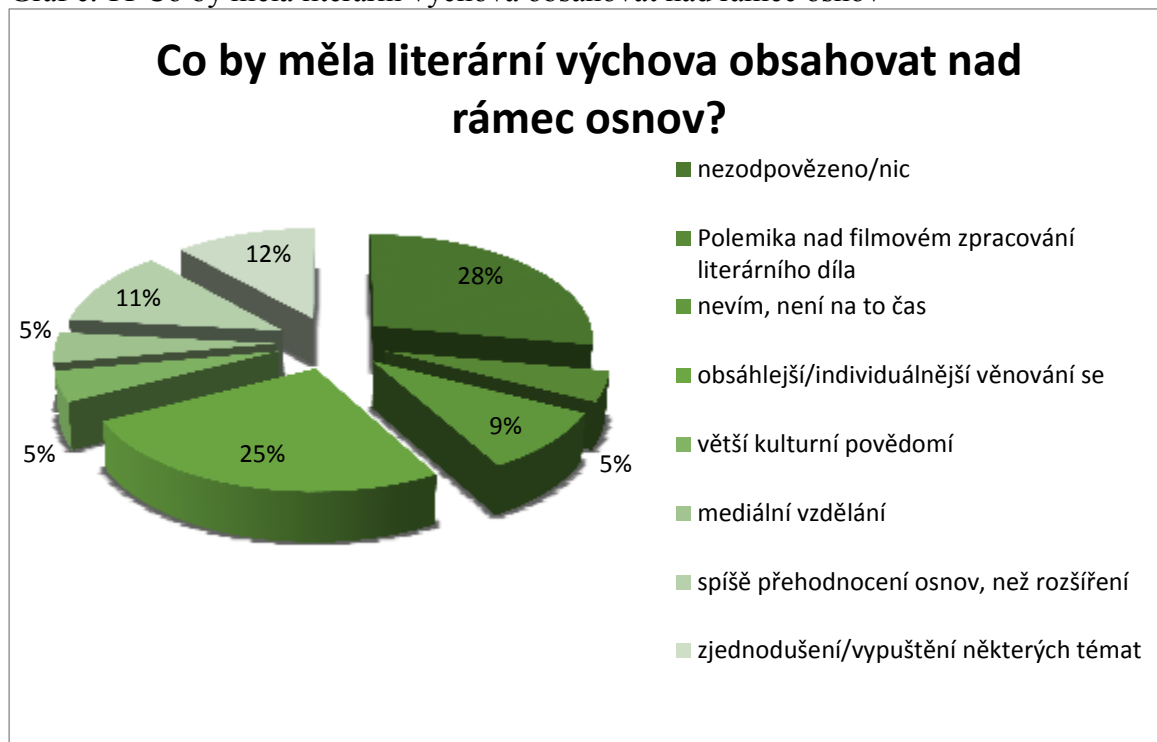

Zdroj: Vlastní zpracování

Obsah literární výchovy nad rámec osnov

Literární výchova, jenž je zavedená za středních školách, a její osnovy plynou z RVP je velice obsáhlá, to zcela jistě mohou potvrdit nejen pedagogové, ale i samotní studenti. Je to dáno zejména náročností pro přípravu na maturitní a závěrečné zkoušky, ale také nutností vzdělávat v této oblasti současnou mládež. Na otázku „*Co by měla literární výchova obsahovat nad rámec stanovených osnov*“ byl nejvyšší podíl odpovědí, resp. „neodpovědí“. Otázky buď nebyly zodpovězeny vůbec, nebo bylo uvedeno pouze „NIC“. Z odpovědí, které tedy byly uvedeny, má nejvyšší podíl (25%), obsáhlejší věnování se jednotlivým tématům, a v rámci témat i studentům. Toto je pochopitelné, vzhledem k množství učiva, které je na studenty kladeno, je nutné celou řadu děl a autorů „jen tak prolétnout“. Hlubší studium se odkládá na domácí samostudium, což může být demotivující zejména pro studenty, neboť čas mimo školu chtějí trávit něčím jiným než studiem různých literárních děl. Další odpovědi, dle autorky, které je vhodné zmínit, jsou odpovědi typu „*není na to ve výuce čas, nevím*“, „*osnovy by se měly přehodnotit, než rozšířit*“ či „*zjednodušení či vypuštění některých témat*“. Ze struktury odpovědí tedy můžeme usoudit, že v pedagogických řadách panuje spíše skepse, kdy již není čas a prostor cokoli rozšiřovat, obměňovat či modernizovat. V první řadě je nutné zrevidovat stávající stav v souvislosti s dobou a pak je možné cokoli měnit.

Graf č. 11 Co by měla literární výchova obsahovat nad rámec osnov

Zdroj: Vlastní zpracování

Zařazení FV do výuky

V případě zařazení filmové výchovy do výuky, by více jak polovina dotázaných, konkrétně 63% respondentů, zařadila filmovou výchovu do volitelných předmětů. Téměř jedna třetina by nezařazovala vůbec a zbývající počet respondentů by zařadil do povinných předmětů.

Graf č. 12 Zařazení filmové výchovy do výuky

Zdroj: Vlastní zpracování

Zpestřená literární oblast filmem

Téma zpestření literární výchovy audiovizuální ukázkou poskytlo celou škálu podnětů, kde všude by bylo dobré/vhodné/možné ukázky využít. Nejrozšířenější a asi i „nejjednodušší“ odpovědí byla literatura jako taková, celková. Následovaly pak názory, že je vhodné zařazení ukázek zejména pro rozbory děl a jejich pochopení. Jak již to v anonymních dotaznících bývá, některé dotazníky v této otázce nebyly zodpovězeny, případně zde bylo uvedeno žádnou. Tato „odpověď“ byla u 6 dotazníků. Všechny odpovědi, resp. skupiny odpovědí včetně jejich četnosti v dotazníkovém šetření jsou přehledně uvedeny v tabulce č. 6.

Tabulka č. 6 Oblasti literárních výchovy zpestřitelné filmem

Varianta odpovědi	četnost
Porovnání a ztvárnění téhož námětu	3
Snazší pochopení literárních děl/ rozbory děl	6
Moderní a klasická literatura	3
Existencialismus, surrealismus, beatgeneration ...	3
Nezodpovězeno/žádnou	6
Literatura celkově	14
Dětská literatura	4
Historická literatura	4

Zdroj: Vlastní zpracování

Nevhodné zapojení filmu

Poslední a neméně důležitou otázkou byl dotaz zcela opačný, tedy nevhodné zapojení audiovizuálních ukázek. Ačkoliv se otázka může zdát zcela snadná, pedagogové na středních školách ve více jako polovině případů o žádných nevhodných oblastech nevědí. 14% respondentů otázku nezodpovědělo. Zbývající respondenti se pak víceméně shodovali na použití zejména sci-fi, fantazy a filmů pro dospělé. Obecně lze říci, že výběr a vhodnost audiovizuální ukázky závisí vždy na daném pedagogovi, probírané látce a typu (specializace) studia.

Zcela vyčnívající byla odpověď respondenta, který je v praxi 12 a více let „*Studenti by měli hlavně číst, filmová výchova je super, ale neřeší problémy, které studenty od vzdělávání odvádí k pasivnímu přijímání čehokoliv.*“⁴¹

Graf č. 13 Nevhodné oblasti pro zapojení filmové výchovy

Zdroj: Vlastní zpracování

7.3.1. Shrnutí

Dotazníkové šetření na středních školách po celé České republice nám potvrdilo hned několik předpokládaných hypotéz:

- filmová výchova se na středních školách prakticky nevyskytuje,
- doplnění výuky audiovizuálními ukázkami je vhodným a využívaným prvkem,
- časová a obsahová náročnost stávajících osnov českého jazyka a literatury je spíše omezující a neumožňující rozšíření využití prvků filmové výchovy,
- filmová výchova jako taková by mohla být volitelným předmětem,
- správná volba audiovizuální ukázky vylučuje nevhodnost zapojení do výuky.

Ačkoli je získaný vzorek malý, můžeme konstatovat, že vztah mezi délkou praxe a názory na využití, používání a vhodnost filmových a audiovizuálních ukázek existuje. V tabulce č. 7 můžeme vidět opět celkové hodnocení odpovědí v jednotlivých dotaznících ve vazbě na délku praxe. Respondenti, kteří uvedli, že jsou praktikujícími pedagogy 12 a více let, mají spíše negativistické, či neutrální názory na filmové ukázky, filmovou výchovu jako takovou a

⁴¹ Citovaná odpověď z dotazníkového šetření

udávají, že filmové a audiovizuální ukázky jsou spíše zábavou, než výukovým materiálem. Z níže uvedených hodnot lze také usoudit, že mladší generace pedagogů je více otevřená k filmové výchově, k jejímu zavádění do škol a zejména pak k využívání audiovizuálních ukázek v rámci již zavedené výuky.

Tabulka č. 7 Vazba přístupu k zavedení filmové výchovy a délky praxe respondentů SŠ

	Délka praxe					Celkem
	0-2 roky	3-5 let	6-8 let	9-11 let	12 let a více	
Zcela ano, souhlasí a podporují filmovou výchovu	2	6	2	1	1	12
Ano, využívají filmové ukázky, ale nepřikládají jim vysokou váhu	0	4	4	2	2	12
Ano, využívají filmové ukázky pouze jako zpestření výuky	1	1	2	2	3	9
Ne, filmovou výchovu nevyužívají, ukázky pouze minimálně	0	2	0	0	2	4
Ne, filmovou výchovu nevyužívají a jsou proti jejímu zavádění do škol.	0	1	0	1	4	6
Celkem	3	14	8	6	12	x

Zdroj: Vlastní zpracování

8. Shrnutí

V první části diplomové práce jsme se zaměřili na teoretickou stránku věci, a to na umění, výchovu a jejich vzájemný vztah. Umění je a bude naší součástí, a proto i my jsme se na několika stránkách zastavili nad uměním jak v České republice, tak ve světě.

Výchova je široký pojem, s kterým bychom mohli pracovat libovolně dlouho, a vytvořit nepřehledné množství témat a odvětví. Vzhledem k tematickému zaměření práce byla pozornost zaměřena hlavně na oblasti literární a filmové výchovy. Literární výchova je obsažena již v RVP ZV a je nedílnou součástí výuky i na školách středních. Filmová výchova je stěžejní pro tuto práci, proto jsme tuto oblast propracovali více. Zajímáme se o historii, cíle a také možnosti filmové výchovy na základních a středních školách vůbec.

Pojem filmová výchova si každý vysvětluje trochu jinak a obecné povědomí o tomto předmětu výuky je dost zkreslené. Ať už bychom se zeptali pedagogů na základních školách, tak i školách středních (mimo škol specializovaných na film a filmovou výchovu), skoro každý učitel by Vám řekl, že pod filmovou výchovou si představuje buď nauku o filmu, nebo naopak používání filmů ve stávající výuce. Mnozí z nás pedagogů si už tuto „berličku“ – filmovou ukázkou, využili ve své výuce alespoň v minimálním množství. Ať chceme nebo ne, filmy jsou v moderní současné době nedílnou součástí našich životů. Ano, najdou se i lidé, kteří se s moderními technologiemi, televizí, filmem neobklopují, ale i k nim proniknou informace o filmu a filmovém světě.

Pro názornou představu, jak by mohly být využité filmové ukázky, byla vybrána vždy jedna ukázka pro základní a jedna ukázka pro střední školy předmět Český jazyk a literatura. Každá ukázka je stručně rozebrána a následně nastíněna struktura vyučovací hodiny za využití konkrétní filmové ukázky. Aby byla příprava hodiny nejen pro pedagoga, ale zejména pro žáky/studenty kompletní, je předložen pracovní list pro danou filmovou ukázkou. Zde je nastíněno, jak by mohly být přípravy na hodiny s filmovou ukázkou zpracovány. Variant dotazů, rozborů a „her“ pro žáky/studenty na různé filmové ukázky je mnoho, vždy to závisí zejména na pedagogovi, jeho přístupu k výuce, časové náročnosti. Pro názornou ukázkou je uveden příklad.

Další část této práce se zabývala obecným povědomím a názorem na filmovou výchovu na základních a středních školách v České republice. Pro účely zjištění tohoto názoru byl vypracován a rozeslán jednoduchý dotazník, který měl za úkol zmapovat stávající stav. Výsledky tohoto dotazníkového šetření pro autorku nejsou až tak překvapující. Jak ze

základních, tak i ze středních škol byly vráceny vyplněné dotazníky od respondentů různých délek praxe. Ve vazbě na délku praxe, tím i na pravděpodobný věk pedagoga se pohledy na film a filmovou výchovu dělily. Můžeme říci, že jak v rámci základních, tak i středních škol, se s vyšší délkou praxe se snižovaly sympatie k filmům, jejich využívání ve výuce a filmové výchově. Ano, dalo se to předpokládat. Někteří respondenti překvapili svými odpověďmi, v jiných dotaznících bylo vidět, že dotazník byl vyplněn jen tak povrchně (to můžeme „přidat na vrub“ stávající koronavirové krizi). U některých dotazníků byl patrný zájem pedagoga o danou problematiku a zejména pak o to, přiblížit výuku jako takovou studentům a žákům. Toto bylo zejména u mladších, tedy profesně mladších respondentů.

Obecně, za dotazníkové šetření, které proběhlo v období 02-04. 2020 můžeme říci, že zájem o filmové ukázky a výchovu je, a je silnější s nižší délkou pracovních zkušeností – profesně mladí pedagogové mají zcela jinou „výchovu“ na vysokých pedagogických školách, než profesně starší kolegové. Ano, postupem času se výuka všude musí měnit, vyvíjet a přizpůsobovat a i toto je patrné ve výsledcích dotazníkového šetření. Mladší respondenti jsou více otevřeni moderním metodám než starší. Ale to neznamená, že profesně starší pedagogové o této problematice nemají povědomí, naopak, povědomí je. Dle autorky jde spíše o minimální důvěru ve vhodnost a jejich účinnost.

9. Závěr

Literární výchova a s ní spjaté ostatní vzdělávací obory či oblasti jsou velmi důležité a neumíme si bez nich vzdělávání na školách, ať už základních, nebo středních představit. Z osobní zkušenosti vím, že někteří žáci by literární výchovu jak na základních, tak i na středních školách zrušili. Tato představa je však pro mnohé z nás zcela nepředstavitelná, až děsivá. Lidé by měli mít alespoň základní povědomí o literatuře a s ní spojenými autory a díly. Vždyť i ty nás utváří a pomáhají nám s tím, co jsme.

Na druhou stranu můžeme žákům pomoci pochopit stěžejní díla či alespoň témata dnešní i minulé doby s využitím jim blízkých prostředků - prostřednictvím filmů, seriálů a jiných audiovizuálních pomůcek. Nemusíme je nutit číst několikaset stránkové knihy, ze kterých si nebudou pamatovat ani titul či autora. Ať už celé filmy nebo jen filmové ukázky mohou daleko snadněji a srozumitelněji dnešní mládeži přiblížit nejen obsahy děl, ale také samotnou dobu, témata, chování, oblékání a mnoho dalšího.

Filmů je nepřeborné množství, ať už z české, nebo světové produkce, současné či pro pamětníky, kreslené či hrané, podle knižní předlohy nebo podle skutečného příběhu. Můžeme je zařadit do každého předmětu, stupně vzdělávání či druhu škol. A hlavně, je to zpestření výuky, které dnešní žáci a studenti potřebují. Záleží na každém učiteli, jaký film či seriál zařadí. Je to jen a jen na jeho rozhodnutí, jakým způsobem ozvláštnit a zpestřit své vyučovací hodiny. Zpětná vazba na sebe nenechá dlouho čekat. Prakticky hned po výuce může pozorovat reakce žáků a studentů, zda zvolil správně a případně dle názorů žáků a studentů výběr upravit.

Pokud to neumožňují časové kapacity jednotlivých předmětů nebo přístup jednotlivých kantorů, může být toto „zpestření“ umožněno žákům a studentům formou nových, volitelných předmětů, které by právě pomocí filmové tvorby zprostředkovaly jinak neatraktivní témata. Doba jde dopředu a my musíme, chtě nechtě, jít s ní. Děti umí ovládat mobilní telefony či tablety lépe než dospělí, tak proč z toho neudělat něco pozitivního. Děti si nemusí na těchto zařízeních jen hrát, nebo brouzdat po internetu, tak proč je nenasměřovat k využívání i pro vzdělávací účely.

A pokud vejde v platnost revize RVP a s ní nové průřezové téma Člověk a digitální svět, nic jiného, nám učitelům, nezbude. A proto začněme s filmovou výchovou a půjdeme i dál. Jelikož digitální svět nás čeká.

10. Bibliografie

Knižní

- BAUMANN, Bedřich.: *Velmoc v zádech učitele. Film a doba.* Praha: Orbis. 1963
- BEDNAŘÍK, Pavel. *Filmová/audiovizuální výchova v ČR 2017. Filmová/audiovizuální výchova.* Kreativní Evropa Media, 2017, 10.
- BRONTĚ, Charlotte. *Jana Eyrová.* Přeložil Jarmila FASTROVÁ. Frýdek-Místek: Alpress, 2007. Klokán (Alpress). ISBN 978-80-7362-513-9.
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky.* Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001, 340 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 9788024601540.
- ČESÁLKOVÁ, Lucie. *Film před tabulí: idea školního filmu v prvorepublikovém Československu.* Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010, 178 s. ISBN 978-80-86729-57-2.
- DVOŘÁKOVÁ, Tereza. *Film jako předmět výuky a výchovy dětí a mládeže před rokem 1989.* Cinepur 14, 2006, č. 49,
- ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA. Chicago: W. Benton, 1971. 24 sv.
- ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice.* 2. vydání (v Nakladatelství SUN). Říčany: Sun, 2015. 155 stran. ISBN 978-80-7371-906-7.
- GILLMAN, Neil. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení.* Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-871-6.
- HAŠEK, Jaroslav. *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války.* Praha: Dobrovský, 2017. Knihy Omega. ISBN 978-80-7390-667-2.
- HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí.* Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.
- HLÁVKOVÁ, Marie. *Videoart a jeho začlenění do výuky na ZŠ, ZUŠ a SŠ.* Konference INSEA, Brno. 20. 11. - 22. 11. 2008. z Artslexikon.cz
- HNÍK, Ondřej. *Hravá interpretace v hodinách čtení a literární výchovy: inspirativní materiál pro učitele literární výchovy a studenty učitelství.* Vyd. 1. Jinočany: H & H, 2007. ISBN 978-80-7319-067-5.
- HOUŠKA, Tomáš. *Škola hrou.* Praha: Tomáš Houška, 1991, 270 s. ISBN 090070477
- JACHNIN, Boris. *Filmová estetická výchova.* V Praze: Filmový ústav, 1968
- JAMES, E. L. *Padesát odstínů šedi: Fifty shades of grey : knižní předloha stejnojmenného filmu.* V Praze: XYZ, 2015. ISBN 978-80-7505-043-4.

- JIROTKA, Zdeněk. *Saturnin*. 22. vyd., V nakl. Šulc - Švarc 9. Ilustroval Michal HRDÝ. Praha: Šulc - Švarc, 2009. ISBN 978-80-7244-260-7.
- KANTŮRKOVÁ, Eva. *Přítelkyně z domu smutku*. Praha: Ideál, 2017. Literární texty. ISBN 978-80-86995-31-1.
- KRÁTKÁ, Jana a Patrik VACEK. *Audiovizuální edukace jako součást mediální výchovy*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4684-9
- KUPŠČ, J.: Malé dějiny filmu. Praha 1999. s. 11 – 14
- MOYES, Jojo. *Než jsem tě poznala*. Vydání třetí. Přeložil Lucie MIKOLAJKOVÁ. Praha: Ikar, 2016. ISBN 978-80-249-3147-0.
- OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1888-1909. 28 sv.
- PONDĚLÍČEK, Ivo: Didaktika v zádech filmu. Film a doba. Praha: Orbis. 1963,
- PRŮCHA, J. Přehled pedagogiky. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-85866-72-2.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. Pedagogický slovník. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.
- ROWLING, J. K. *Harry Potter a Kámen mudrců*. 9. vydání. Přeložil Vladimír MEDEK. V Praze: Albatros, 2017. ISBN 978-80-00-04724-9.
- ŘEŘICHOVÁ, Vlasta. Čtení a literární výchova na I. st. ZŠ: výbor textů pro seminář. Olomouc: Rektorát Univerzity Palackého, 1988,
- SAAS, Anne. Filme im Unterricht - Sehen(d) lernen. In: Fremdsprache Deutsch. 36/2007, s. 5 – 13.
- SCHWERDTFEGGER, Inge C. Sehen und Verstehen. Arbeit mit Filmen im Unterricht Deutsch als Fremdsprache. Berlin/München: Langenscheidt, 1989. ISBN 3-468-49438-6
- SPENCER, D A (1973). *The Focal Dictionary of Photographic Technologies*. Focal Press. ISBN 978-0133227192.
- TRIBE, Mark. *New media art*. Köln: Taschen, 2006, Basic art series.
- ZÍTKOVÁ, Jitka. Kapitoly z didaktiky literární výchovy ve 2. - 5. Ročníku základní školy . Brno: Masarykova univerzita, 2005, ISBN 8021033274.

Online

- ASOCIACE ČESKÝCH FILMOVÝCH KLUBŮ [online]. [cit. 2018-11-09]. Dostupné z: <http://www.acfk.cz/o-nas/o-acfk/>
- ASOCIACE ČESKÝCH FILMOVÝCH KLUBŮ Cesta do školy. [online]. Copyright ©2013 [cit. 16.04.2019]. Dostupné z: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwjU_IzMg8XeAhUN1xoKHcVSAKUQFjAAegQICRAC&url=http%3A%2F%2Fwww.acfk.cz%2Fsoubory%2Ffilmy%2Fcesta-do-skoly%2Fcesta-do-skoly-material-pro-ucitele.doc&usg=AOvVaw29qsnzrmHBUoMQOrB1TSFG
- ASOCIACE ČESKÝCH FILMOVÝCH KLUBŮ. *Film a škola* [online]. nextWEB, 2010 [cit. 2018-10-26]. Dostupné z: <http://www.filmaskola.cz/>
- ČIHÁK, . Filmová výchova. Metodický portál: Články [online]. 15. 10. 2007, [cit. 2019-04-16]. Dostupný z WWW: <<https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1652/FILMOVA-VYCHOVA.html>>. ISSN 1802-4785.
- DOLEŽALOVÁ, Jana. *Jazyková a literární gramotnost v předškolním věku* [online]. Zlín, 2018 [cit. 2019-03-10]. Dostupné z: <https://fhs.utb.cz/?mdocs-file=10360>
- HOUSER, Pavel. *Kulturní evoluce se obejde bez výchovy*. Scienceworld [online]. Praha, 2016 [cit. 2018-11-13]. Dostupné z: <https://www.scienceworld.cz/clovek/kulturni-evoluce-se-obejde-bez-vychovy/>
- KINETICKÉ UMĚNÍ. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): WikimediaFoundation, 2001- [cit. 2019-03-10]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kinetick%C3%A9_um%C4%9Bn%C3%AD#cite_note-1
- KOLLÁRIKOVÁ, Z., & PUPALA, B. (2001). *Předškolná a elementárna pedagogika*. Praha, Portál.
- KRŠIAK, Filip a Jana KÖNIGSMARKOVÁ. *Co je a co není filmová výchova – a proč ji potřebujeme*. EDUin [online]. 2014 [cit. 2018-11-13]. Dostupné z: <https://www.eduin.cz/clanky/co-je-a-co-neni-filmova-vychova-a-proc-ji-potrebuje/>
- KYTICE. *Jakubisko Film s.r.o.* [online]. Praha, 2011 [cit. 2018-12-04]. Dostupné z: <http://www.jakubiskofilm.com/cs/movies/Kytice/>
- KYUCHIN, Kim. *Vzájemný vztah filmu a literatury* Novela Bohumila Hrabala *Ostře sledované vlaky* a stejnojmenný film Jiřího Menzela [online]. 2010 [cit. 2018-10-27].

Dostupné

z:

http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/kongres/%C4%8Cesk%C3%A1%20literatura%20v%20intermedi%C3%A1ln%C3%AD%20perspektiv%C4%9B/015_kyuchin_kim.pdf

- MARTINUS.CZ: HABERMANNŮV MLÝN. *Martinus.cz: Habermannův mlýn* [online]. Praha [cit. 2019-01-14]. Dostupné z: <https://www.martinus.cz/?uItem=96290#description>
- MINISTERSTVO KULTURY. 2007. „Mediální a filmová výchova.“ [online] [cit. 3. 12. 2013]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/cz/media-a-audiovize/vychova/filmova-vychova-86963/>.
- MŠMT ČR: filmová a audiovizuální výchova jako nový předmět, MŠMT ČR [online]. Copyright ©2013 [cit. 2018-11-29]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/filmova-a-audiovizualni-vychova-jako-novy-predmet?fbclid=IwAR2-NY1w1oSHFroIPajJGiXMO2gs6g6b1SotnXUgVv43OMVJSSnVIwhEzhc>
- NOVOTNÝ, Petr a Eva HEŘMANOVÁ. Média nová (new media, new media art). *ArtsLexikon* [online]. Praha, 2012 [cit. 2019-03-10]. Dostupné z: http://www.artslexikon.cz/index.php?title=M%C3%A9dia_nov%C3%A1
- O MEDIÁLNÍ GRAMOTNOSTI [online]. 2019 [cit. 2020-06-09]. Dostupné z: <http://www.icm.cz/o-medialni-gramotnosti>
- PASTOROVÁ, Markéta., TOMEK, K.: Filmová výchova ve školách? [online]. Metodický portál inspi-race a zkušenosti učitelů RVP [cit. 2018-10-29]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/s/N/1510/FILMOVA-VYCHOVA-VE-SKOLACH.html/>.
- PŘÍSPĚVATELÉ WIKIPEDIE, *Film* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2019, Datum poslední revize 1. 04. 2019, 06:41 UTC, [citováno 17. 01. 2019] <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Film&oldid=17102760>>
- PŘÍSPĚVATELÉ WIKIPEDIE, *Letní filmová škola* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 27. 08. 2018, 08:25 UTC, [citováno 16. 03. 2019] https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Letn%C3%AD_filmov%C3%A1_%C5%A1kola&oldid=16358570

- PŘISPĚVATELÉ WIKIPEDIE, Gramatika [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2019, Datum poslední revize 17. 10. 2019, 17:11 UTC, [citováno 17. 05. 2020] <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Gramatika&oldid=17738300>>
- PŘISPĚVATELÉ WIKIPEDIE, *Nová média* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 25. 04. 2018, 19:42 UTC, [citováno 13. 11. 2018] https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Nov%C3%A1_m%C3%A9dia&oldid=16041208
- PŘISPĚVATELÉ WIKIPEDIE, *Přehlídka animovaného filmu* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2019, Datum poslední revize 19. 02. 2019, 14:08 UTC, [citováno 18. 03. 2019] https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=P%C5%99ehl%C3%ADka_animovan%C3%A9ho_filmu&oldid=16966033
- PŘISPĚVATELÉ WIKIPEDIE, Výchova [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2019, Datum poslední revize 30. 07. 2019, 10:30 UTC, [citováno 24. 04. 2020] <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=V%C3%BDchova&oldid=17523834>>
- PŘISPĚVATELÉ WIKIPEDIE, *Umění* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2019, Datum poslední revize 6. 04. 2019, 18:17 UTC, [citováno 09. 02. 2019] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Um%C4%9Bn%C3%AD&oldid=17121571>
- PŘISPĚVATELÉ WIKIPEDIE, Mediální gramotnost [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 9. 05. 2018, 16:21 UTC, [citováno 24. 04. 2020] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Medi%C3%A1ln%C3%AD_gramotnost&oldid=16073645>
- PŘISPĚVATELÉ WIKIPEDIE, *Mezinárodní festival dokumentárních filmů Ji.hlava* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 19. 03. 2018, 18:43 UTC, [citováno 24. 11. 2018] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Mezin%C3%A1rodn%C3%AD_festival_dokument%C3%A1rn%C3%ADch_film%C5%AF_Ji.hlava&oldid=17059591>
- Příspěvatelé Wikisofia, *Současné umění a nová média* [online], , c2017, Datum poslední revize 18. 05. 2017, 10:54 UTC, [citováno 17. 04. 2019]

<https://wikisofia.cz/index.php?title=Sou%C4%8Dasn%C3%A9_um%C4%9Bn%C3%AD_a_nov%C3%A1_m%C3%A9dia&oldid=48804>

- RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.[online]. Praha: MŠMT, 2013.[cit.2018-09-08]. Dostupné z: <<http://www.nuv.cz/cinnosti/kurikulum-vseobecne-a-odborne-vzdelavani-a-evaluace/ramcove-vzdelavaci-programy/upraveny-ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>>.
- THALER, Engelbert. Film-based Language Learning. In: PRAXIS Fremdsprachenunterricht. 1/2007,
- TIEDEMANN, Claus. "Kunst" - Vorschlag einer Definition. Sportwissenschaft [online]. Praha, 2013 [cit. 2018-10-11]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20140111152520/http://www.sportwissenschaft.uni-hamburg.de/tiedemann/documents/kunstdefinition.html>
- UMĚLEC - FRANK MALINA [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <http://www.frankmalina.com/umelecka-tvorba>
- UMĚNÍ, UMĚLECKÁ KONCEPCE ETC. [online]. 2013 [cit. 2018-12-19]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20140111152520/http://www.sportwissenschaft.uni-hamburg.de/tiedemann/documents/kunstdefinition.html>
- VÝCHOVA. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): WikimediaFoundation, 2001- [cit. 2018-11-13]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%BDchova>
- YIRKA, Bob. Study suggests initial success in prestigious institutions key to lifelong artistic achievement. Phys.org [online]. 2018 [cit. 2019-01-09]. Dostupné z: <https://phys.org/news/2018-11-success-prestigious-key-lifelong-artistic.html>
- ZÍTKOVÁ, Jitka. Didaktika literární výchovy na 2. stupni základní školy 2018 [přednáška].

Filmové

- *Kytice* [film]. Režie F. A. BRABEC. Podle literární předlohy K. J. ERBENA. Česko, 2000.

- *Dobryj voják Švejk* [film]. Režie Karel STEKLÝ. Podle literární předlohy J. HAŠKA, Československo, 1956
- *Padesát odstínů šedi* [film]. Režie SAM TAYLOR-JOHNSON. Podle literární předlohy E.L. James, USA 2015
- *Padesát odstínů šedi* [Fifty Shades of Grey] [film]. Režie SAM TAYLOR-JOHNSON. Podle literární předlohy E.L. James, USA 2015
- *Než jsem tě poznala* [Me Before You] [film]. Režie Thea SHARROCK. Podle literární předlohy Jojo MOYES. USA, Metro-Goldwyn-Mayer, 2016.
- *Harry Potter a Kámen mudrců* [Harry Potter and the Philosopher's Stone] [film]. Režie Chris COLUMBUS. Podle literární předlohy J. K. ROWLING, Velká Británie / USA, 2001
- *Jana Eyrová* [Jane Eyre] [film]. Režie CARY JOJI FUKUNAGA. Podle literární předlohy Charlotte Bronte, Velká Británie / USA, 2011
- *Přítelkyně z domu smutku* [seriál]. Režie HYNEK BOČAN. Podle literární předlohy E. Kantůrková, Československo, 1992.
- *Saturnin* [film]. Režie JIŘÍ VĚRČÁK, Podle literární předlohy Zdeněk Jirotky, Česko, 1994

Seznam příloh

Příloha č. 1 Návrh přípravy na hodinu Českého jazyka a literatury na druhém stupni základních škol.....	79
Příloha č. 2 Návrh přípravy na hodinu Českého jazyka a literatury na středních školách.....	80
Příloha č. 3 Dotazník.....	81
Příloha č. 4 Příklady odpovědí respondentů dotazníkového šetření	83

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Dotazníkové šetření v číslech.....	45
Tabulka č. 2 Překážky bránící systematickému zavádění filmové výchovy do Základních škol	50
Tabulka č. 3 oblasti literární výchovy zpestřitelné filmem	53
Tabulka č. 4 Vazba délky praxe na přístup k filmové výchově	56
Tabulka č. 5 Vyhodnocení otázky „ <i>Jaké překážky jsou podle Vás klíčové pro systematické zavádění FV do českých škol?</i> “	61
Tabulka č. 6 Oblasti literární výchovy zpestřitelné filmem	64
Tabulka č. 7 Vazba přístupu k zavedení filmové výchovy a délky praxe respondentů SŠ.....	66

Seznam grafů

Graf č. 1 struktura délky praxe na ZŠ	47
Graf č. 2 Co filmová výchova je a co obsahu?	48
Graf č. 3 Využití filmu v výuce	49
Graf č. 4 Využití filmových adaptací v literární výchově	51
Graf č. 5 Co by měla literární výchova zahrnovat nad rámec osnov?	52
Graf č. 6 Zařazení filmové výchovy do výuky ZŠ	53
Graf č. 7 Nevhodné zapojení filmové výchovy do literární výchovy	54
Graf č. 8 Struktura délky praxe respondentů	58
Graf č. 9 Co filmová výchova je a co obsahuje?.....	59
Graf č. 10 Zapojení filmu do výuky.....	62
Graf č. 11 Co by měla literární výchova obsahovat nad rámec osnov.....	63
Graf č. 12 Zařazení filmové výchovy do výuky.....	63

Seznam obrázků

Obrázek č. 1 Geografické rozložení dotazníkového šetření ZŠ	46
Obrázek č. 2 Geografické rozložení dotazníkového šetření SŠ	57

11. Přílohy

Příloha č. 1 Návrh přípravy na hodinu Českého jazyka a literatury na druhém stupni základních škol

Příprava na hodinu					
Název předmětu:		Český jazyk a literatura			
téma hodiny:		České národní obrození, romantismus, 19. století - autoři Erben, Němcová			
Obsah učiva:	klíčová slova	sběratelství pohádek, balad, lidová poezie, národní obrození, romantismus,			
	okruhy ke zkoušce	Autoři K. J. Erben, B. Němcová - jejich život a tvorba			
Průběh hodiny		Časová náročnost (cca min.)	způsob prezentace	použité pomůcky	poznámky
	Zahájení	1	ústní, název hodiny na tabuli	tabule	
	cíle hodiny	2	ústní, stručné body na tabuli	tabule	
	motivace studentů	2	ústní	-	Důležité období v české literatuře, literatura o běžném životě a vztazích mezi lidmi - přirovnání ke stávajícím vztahům
	shrnutí předchozího učiva	5	ústní, diskuse	-	preromantismus v Čechách, hlavní autoři, klíčová díla
	Nové učivo	10			K .J .Erben, B. Němcová
	inspirace - výukové metody či formy - oživení	22	Video+ pracovní list	ukázka balady <i>Svatební košile</i> ,	rozbor balady – komparace psaná vs. Film, vypracování pracovního listu
	shrnutí nového učiva	2	ústní + tabule		důležité body ze života, Klíčová díla
	závěr/ukončení	1	ústní		"na shledanou příští hodinu"
Literatura	Jindráčková, Michaela. <i>Hravá literatura 8: učebnice pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia</i> . 1. vydání. Praha: Taktik, 2016. 48 stran. ISBN 978-80-87881-01-9.				
	Aberlová, Jitka et al. <i>Hravá literatura 8: pracovní sešit pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia</i> . 2. vydání. Praha: Taktik, 2018. 67 stran. ISBN 978-80-7563-163-3.				
	Němcová, Božena. <i>Babička: obrazy venkovského života</i> . V Praze: Státní nakladatelství, 1935. 240 s. Kytice; sv. 22.				
	Erben, Karel Jaromír. <i>Kytice</i> . 2. vydání (v Nakladatelství SUN). Říčany: Sun, 2015. 155 stran. ISBN 978-80-7371-906-7.				

Zdroj: vlastní zpracování

Příloha č. 2 Návrh přípravy na hodinu Českého jazyka a literatury na středních školách

PŘÍPRAVA NA HODINU					
Název předmětu:		Český jazyk a literatura			
téma hodiny:		poválečné literatury, konkrétně vliv první světové války,			
Obsah učiva:	klíčová slova	Válka, legionářská literatura, humorné povídky, čsl. Legie			
	okruhy ke zkoušce	téma první světové, legionářská literatury, zahraniční autoři daného období..			
Průběh hodiny		Časová náročnost (cca min.)	způsob prezentace	použité pomůcky	poznámky
	Zahájení	1	ústní, název hodiny na tabuli	tabule	Co nás čeká, cíle hodiny
	motivace studentů	2	ústní	-	Proč je potřeba mít povědomí o poválečné literatuře, vazba na dějepis
	shrnutí předchozího učiva	5	ústní, diskuse se studenty	-	Světová literatura 1.pol. 20 stol.
	Nové učivo	15			První světová válka, autoři, česká a světová literatura
	inspirace - výukové metody či formy - oživení	17	video	ukázka z filmu <i>Dobryj voják Švejk</i>	Literární a filmová ukázka – komparace, rozdíly, vypracování pracovního listu, diskuse
	shrnutí nového učiva	4	ústní + tabule		Klíčové body z daného období
	závěr/ukončení	1	ústní		
Literatura		Lehár, Jan et al. Česká literatura od počátků k dnešku. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 1082 s. Česká historie; sv. 4. ISBN 978-80-7106-963-8.			
		Nedorost, Libor. Češi v 1. světové válce. 3. díl, Do hořkého konce. Vyd. 1. Praha: Libri, 2007. 299 s. ISBN 80-7277-320-8.			
		HAŠEK, Jaroslav. Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války. Praha: Dobrovský, 2017. Knihy Omega. ISBN 978-80-7390-667-2.			

Zdroj: Vlastní zpracování

DOTAZNÍK

Od umění k výchově: literární a filmová výchova na ZŠ a SŠ

Dobrý den,
jsem studentkou pedagogické fakulty na Palackého univerzitě v Olomouci a zpracovávám diplomovou práci na téma Od umění k výchově: literární a filmová výchova na ZŠ a SŠ. V rámci své práce se zaměřuji na oblast zapojení filmové výchovy do výuky Českého jazyka a literatury. Tímto bych Vás chtěla požádat o vyplnění krátkého dotazníku mapujícího výše uvedenou oblast. Tento dotazník bude sloužit pro analýzu stavu na základních a středních školách v České republice a velice mi pomůže při zpracování praktické části mé práce. Velice Vám děkuji za Váš čas, Vaše odpovědi a názory na danou problematiku.

Stupeň vzdělávání	Základní	Délka praxe	0-2 roky
	Střední		3-5 let
6-8 let			
9 – 11 let			
12 a více			

1.	Máte ve škole či jste se setkal/a během své praxe se samostatným předmětem Filmová výchova (dále jen FV)	Ano
		Ne
		Nevím
2.	Co si představujete pod pojmem FV na základních či středních školách.	
3.	Považujete využití filmových děl při výuce literatury za vhodné? Pokud ano, jakým způsobem?	
4.	Jaké překážky jsou podle Vás klíčové pro systematické zavádění FV do českých škol?	Nedostatečné znalosti učitelů v oblasti filmové historie a teorie.
		Absence vhodné techniky ve třídách/ve škole pro promítání filmů v průběhu výuky.
		Již tak tematicky obsáhlá literární výchova neumožňuje další rozšiřování.
		Literatura je starší a hodnotnější umělecká forma než film, který je především prostředkem zábavy.
	Jiný důvod - uveďte:	
5.	Využíváte v literární výchově nějakým způsobem filmové adaptace? Pokud ano, jakým způsobem?	
6.	Co si myslíte, že by LV měla zahrnovat nad rámec daných osnov?	
7.	Zařadil byste FV do výuky?	Do povinných předmětů
		Do volitelných předmětů
		Nezařadil bych ji

8.	Jakou oblast Literární výchovy byste ve svých hodinách zpestřil prvky výchovy filmové.	
9.	V jaké oblasti Literární výchovy byste je zapojení filmové výchovy zcela nevhodné?	

Příloha č. 4 Příklady odpovědí respondentů dotazníkového šetření

Email ze dne 29.3. 2020

Vážená paní Petrášová,

vzhledem k současné situaci bohužel nemám dostatek času na to, abych se důkladněji věnovala Vašemu dotazníku. Jakožto učitelka profilového předmětu mám v době koronakrizy mnohem více práce než za běžného provozu. Všichni učitelé hledají efektivní způsoby, jak žáky a studenty motivovat k učení, případně hledáme i nové možnosti výuky. Protože na toto nikdo nebyl připraven, často se učíme tzv. za pochodu metodou pokus – omyl.

Vězte, že za normálních okolností, bych neváhala a našla si více času na vyplnění vašeho dotazníku. Chápu, že i pro Vás je to nepříjemná a nekomfortní situace a věřím, že i přes veškeré nesnáze, které nám i vám dnešní doba nachystala, vše zvládnete a studium zdárně dokončíte, budu Vám držet pěsti.

*S pozdravem a přáním pěkného dne
Jana Mrázková*

Email ze dne 2.4.2020

Dobrý den,

Váš dotazník jsem vyplnila a zasílám v příloze.

Snad se Vám v současné době podaří nasbírat dostatečné množství dotazníků. Učitelé jsou mnohdy zahlceni prací na počítači a nejsou ochotni věnovat se dalším věcem, které nesouvisí přímo s jejich pracovní činností. Sama moc dobře vím, kolik času nyní trávíme ve virtuálním světě a hledáme možnosti, jak naše žáky zaujmout. Proto doufám, že se Vám podaří úspěšně studium dokončit a nasbírat dostatečné množství vyplněných dotazníků k praktické části diplomové práce.

Jen bych Vás chtěla tímto požádat, nezlobte se na pedagogy, kteří pod vlivem současného stavu s pandemií, nebyli ochotni dotazník vyplnit. Je to těžká doba nejen pro žáky a rodiče, ale také pro nás, kteří jsme byli nuceni ze dne na den změnit zcela styl výuky.

Přeji mnoho úspěchů

Šimečková Karin